

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Att vara död är inget lidande

Synen på avlivning av friska sällskapsdjur bland svenska smådjursveterinärer

Lina Flyrén

*Uppsala
2014*

Examensarbete 30 hp inom veterinärprogrammet

*ISSN 1652-8697
Examensarbete 2014:40*

Att vara död är inget lidande Better dead than suffering

Lina Flyrén

Handledare: Helena Röcklinsberg, institutionen för husdjurens miljö och hälsa

Examinator: Bo Algers, institutionen för husdjurens miljö och hälsa

Examensarbete i veterinärmedicin

Omfattning: 30 hp

Nivå och fördjupning: Avancerad nivå, A2E

Kurskod: EX0756

Utgivningsort: Uppsala

Utgivningsår: 2014

Delnummer i serie: Examensarbete 2014:40

ISSN: 1652-8697

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: avlivning, djuretik, sällskapsdjur

Key words: euthanasia, animal ethics, pets

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för veterinärmedicin och husdjursvetenskap
Institutionen för husdjurens miljö och hälsa

SAMMANFATTNING

Veterinärer måste navigera mellan många olika intressen och faktorer i sin yrkesutövning: djuret, dess djurägare, samhällets förväntningar, kollegial lojalitet och ekonomiska överväganden. Det är inte alltid självklart vilka intressen som ska väga tyngst; speciellt inte då synen på djurs moraliska status och (egen)värde varierar, både inom yrkeskåren, befolkningen i stort och inom moralfilosofin. Synen på djur har under stor del av historien dominerats av ett antropocentriskt förhållningssätt, i extrema fall har djur setts som maskiner. Idag finns en mångfald av djuretiska teorier och en global rörelse som ifrågasätter människans behandling av djur. Utilitarism och rättighetsetik är exempel på två filosofier som explicit utmanar dagens djurhållning, den senare också det faktum att djur dödas för människans skull. Feministisk omsorgsetik och dygdetik är andra etiska inriktningar som levererat kritik mot hur djur behandlas och dödas i samhället idag.

Smådjursbranschen är sannolikt den verksamhet inom veterinärmedicin där de skiftande synsätten på djur blir som mest påtagliga. Avlivning av friska djur är en fråga där djuret landar i skärningspunkten mellan subjekt och objekt; mellan att vara en ägodel och en individ med egen suveränitet. Uppsatsens syfte var att undersöka hur kliniskt verksamma smådjursveterinärer ställer sig till avlivning av friska djur och vilka etiska resonemang de lutar sig mot i sina beslut. För att ta reda på detta gjordes en enkät som spreds till smådjursveterinärer i Sverige. 142 personer svarade fullständigt på enkäten. Urvalet var inte stratifierat och syftet med studien var kvalitativt – att undersöka de uppfattningar som förekommer – snarare än att säga hur många som skulle gjort på det ena eller andra sättet.

Enkäten bestod till stor del av ett scenario. En person kom in till en klinik med sin friska, fyraåriga tik som han kände att han inte kunde ha kvar på grund av att han och hans partner skulle få tvillingar. Veterinärerna fick ge förslag på lösning. Majoriteten gav förslag på omplaceringsalternativ, en del föreslog antingen omplacering eller avlivning och vissa föreslog avlivning i första hand. Senare i scenariot framkom det att ägaren inte ville omplacera djuret – han ville att hon skulle avlivas. 83 procent av veterinärerna valde att avliva tiken i exemplet, 17 procent avstod. I motiveringarna till besluten framkom tre teman: ansvar, lidande och ägande. En del såg avlivningen som ett sätt att ta ansvar för hunden, för andra var det bevis på motsatsen. Många motiverade sitt handlande med rädsla för att tiken annars skulle råka värre ut, att hon skulle omplaceras till ett dåligt hem eller att husse skulle försöka döda henne själv. För vissa verkade det faktum att djurägaren har laglig rätt att göra som han vill med sin egendom vara nog motivering. Många åsikter framkom men generellt sett lutade sig veterinärerna i hög grad på en djurskyddsideologi som är vanligt förekommande i samhället: djuren är våra att använda och döda men de ska inte orsakas lidande. Detta är en syn som sällan ges någon djupare filosofisk motivering. För att beslut inom veterinärmedicinen ska baseras både på klinisk bedömning och etiska hänsyn krävs en djupare diskussion om djuretik. Ett fruktbart sätt att berika diskussionen skulle vara att anamma ett maktkritiskt och mindre människocentrerat perspektiv.

SUMMARY

Veterinarians are caught in between various interests and factors when performing their work: the animal, their caretaker/owner, expectations from society, collegiality and economy. It is not always obvious which interests to consider in a society where the moral status and value of animals vary widely. The perception of animals has changed during history. For a long time, a crude anthropocentric view dominated, where animals to a large extent were seen as machines. Today, animal ethics is a broad field and the debate on animal use is vivid in society. The utilitarian and rights-based approach are two of the philosophies that question our treatment of animals, the latter also criticizes their killing. Other ethical approaches that have challenged how animals are being treated and killed in today's society are virtue ethics, feminist ethics of care and the abolitionist approach.

Small animal veterinary medicine is probably the clinical field where the differing perspectives on animals are most striking. Whilst animal production is based on the premise that animals are resources for man, pets are often thought upon as important regardless of their human "purpose". Pets are considered both property and family members; they exist in the liminal position between being a subject and an object. This is highlighted when a pet is brought in for convenience euthanasia. Whose interests will prevail? And why? Looking deeper into this issue can reveal how we view animals, and how we value their lives.

The purpose of this study was to examine how small animal veterinarians view euthanasia of healthy animals and what arguments they use to support their standpoint. It was done by a qualitative study where a survey with mostly open ended questions was sent out to small animal veterinarians in Sweden. It was completed by 142 persons. As the sample was not stratified, the results cannot be claimed to be representative. Nevertheless, the opinions presented in this essay show an array of views present in the veterinary field.

The survey consisted of a scenario, in which a person came to a clinic with his healthy four-year old dog. He felt that he could not take care of her any longer as he and his partner were expecting twins. The veterinarians were asked to give their advice. The majority of informants suggested adoption, some gave the options of adoption or euthanasia and a few proposed solely euthanasia. As the scenario developed, it was told that the owner did not want to adopt the dog; he wanted her to be euthanized. The veterinarians were asked what they would do. 83 percent of the veterinarians chose to euthanize her, 17 percent did not.

In motivating their choice three themes were particularly evident: responsibility, suffering and ownership. Some considered euthanasia as a way to take responsibility; others considered it to be the contrary. For many veterinarians, the most important was that the animal was not suffering. They were afraid that if they rejected the owner's request, he would try to kill her himself. It was evident that some informants thought that the owner's judicial right to decide over the dog – the fact that she was property – made any ethical consideration unnecessary. Views differed but generally the veterinarians seemed to base their decision on an animal protection view – one that dominates in society at large. Animals are ours to use and kill, but we must minimize their suffering. This view is rarely given a deeper philosophical justification. In order for decisions within the veterinary field to be based on both clinical

relevance and ethical consideration, a more thorough discussion about ethics and animals' value is necessary. A fruitful way would be to change to what is considered the subordinates' perspective at times and to adopt a less human-centered approach. Veterinarians have a greater possibility than many professions to influence the debate about animals and to create change for the better. This opportunity should not be overlooked.

INNEHÅLL

INLEDNING.....	1
Avgränsningar	2
LITTERATURÖVERSIKT.....	2
Djuren utan känslor	2
Djurskyddsepoken.....	3
Djurrättsepoken	4
”New welfarism”	6
Dygdetik.....	6
Abolitionism.....	7
Avlivning.....	8
MATERIAL OCH METOD	11
Urval.....	11
Analysmetod.....	12
RESULTAT.....	12
Personliga data	13
Veterinärens förslag.....	13
Veterinärens roll gentemot klienten.....	14
Tema ansvar.....	15
Tema lidande	16
Tema ägande.....	18
Att neka avlivning	18
Klinikens policy	20
Etiken bakom svaren	21
DISKUSSION	22
Djurskyddsideologi	22
Död eller lidande?	23
Att argumentera och debattera djurs död	24
KONKLUSION.....	26
TACK	27
REFERENSER.....	28
Tryckta källor	28
BILAGA 1. ENKÄTEN.....	31

INLEDNING

Veterinärer måste navigera mellan många olika intressen och faktorer i sin yrkesutövning: djuret, dess djurägare, samhällets förväntningar, kollegial lojalitet och ekonomiska överväganden. Det är inte alltid självklart vilka intressen som ska väga tyngst; speciellt inte då synen på djurs moraliska status och (egen)värde varierar, både inom yrkeskåren, befolkningen i stort och inom moralfilosofin. Veterinärer som dagligen kommer i kontakt med djur måste – oavsett om de vill det eller hur medvetna de är om det – förhålla sig till detta i sin yrkesutövning. Morgan och Mc Donald kallar den potentiella konflikt som veterinärer står inför när de försöker göra både klient (djurägare) och patient (djuret) nöjda för ”den fundamentala frågan i veterinärmedicinsk etik” (Koehn, 1994; Tannenbaum, 1995, se Morgan and McDonald, 2007, s. 165). De definierar ett moraliskt dilemma som ”there are competing responsibilities with no obvious way to prioritize one responsibility over others” (ibid). Dessa, menar de, ska skiljas från praktiska dilemman där det egentligen finns en *etiskt* riktig lösning, men där olika skäl, t.ex. ekonomiska, gör det svårt att ta det rätta beslutet (Morgan & Mc Donald, 2007, s. 166).

”Den fundamentala frågan i veterinärmedicinsk etik” handlar om ifall djur är värda något i sig själva, eller om deras värde enbart är relaterat till ägarens intresse av djuret. Under lång tid i människans historia har en antropocentrisk syn dominerat – djurets värde har avgjorts av dess behållning för människan (Francione, 2008; Singer, 1992; Tännsjö, 2010; Atterton & Calarco, 2004). Detta håller dock på att förändras. Från att ha varit relativt perifera inom etiska teorier (Atterton & Calarco, 2004) har djuren under de senaste fyra decennierna tagit allt mer plats och det finns en spännvidd i teorier och åsikter kring behandlingen av djur. Veterinärer arbetar mitt i denna föränderliga verklighet.

Livsmedelsproduktion av animalier drivs fortfarande utifrån uppfattningen att djur är människans resurser, men inom smådjursbranschen är den uppfattningen inte lika självklar. Smådjursbranschen är sannolikt den verksamhet inom veterinärmedicin där de skiftande synsätten på djur blir som mest påtagliga. Detta synliggör ett flertal moraliska dilemman i den dagliga verksamheten. Ett av dem är avlivning av friska djur.

Sanders (1995) menar att samhället har gjort en uppdelning mellan ”persons” och ”nonpersons”, där icke-mänskliga djur för det mesta faller inom den senare kategorin och därför går att utnyttja och döda utan större betänkligheter. Undantaget är sällskapsdjuren, som ”exist in the liminal position between the socially constructed categories of person/being and that of nonperson/object” (Sanders, 1995, s. 209). Sällskapsdjuren är å ena sidan ”djur” och i juridisk mening sin mattes/husses egendom - vilket gör att djurägaren har rätt att bestämma över dess liv och död. Å andra sidan har de ett erkänt känsloliv och en social status. Många människor betraktar dessutom sina djur som familjemedlemmar, utifrån den funktion djuret har i familjen (Cohen, 2002). En del skulle även välja att rädda sitt djur framför en annan människa eller familjemedlem i en krissituation (Cohen, 2002; Walsh, 2009). De starka banden till sällskapsdjur har etablerat ett känslomässigt och moraliskt motstånd mot att behandla dem som ting. Eftersom sällskapsdjurens position i det mänskliga samhället är så motsägelsefull är de en intressant utgångspunkt för att studera människors etiska resonemang kring djur. När känslor, tankar och praxis inte helt överensstämmer tvingas man att motivera

sina handlingar och beslut. Så länge djuret och djurägarens intressen överensstämmer syns ingen konflikt, men när de skiljer sig åt ställs förhållandet på sin spets: är djuret främst en ägodel eller en individ med egen suveränitet? Jag valde att syna den här konflikten genom att undersöka veterinärers syn på avlivning av friska sällskapsdjur – en fråga som landar i skärningspunkten mellan djuret som subjekt och objekt. För den enskilde veterinären är det en etiskt utmanande situation som kräver ett ställningstagande.

Studiens frågeställning är hur kliniskt verksamma smådjursveterinärer ställer sig till avlivning av friska sällskapsdjur. Syftet är att ta reda på vilka beslut veterinärer tar i den nämnda situationen och vilka etiska resonemang de lutar sig mot i sina beslut. Personligen vill jag inte avliva friska djur; vare sig de räknas som sällskapsdjur eller produktionsdjur. Frågan kan dock te sig enkel på teoretiskt avstånd men är betydligt mer komplicerad när man ställs inför den på kliniken. Den här undersökningen är ett sätt att försöka förstå det som sker i situationen bättre. Jag är övertygad om att med mer diskussion om de här frågorna blir de beslut vi fattar mer välgrundade – och förhoppningsvis bättre för djuren.

Avgränsningar

Undersökningen är avgränsad till smådjurskliniker eftersom livsmedelsproduktion som den ser ut idag går ut på att djur föds för att avlivas när de är unga och friska, vilket även blir en premis för veterinärens verksamhet. Frågan om djurens egenvärde kontra människans intresse är av större dignitet inom animaliebranschen men för den enskilde veterinären ger arbetet ett mer konsekvent förhållningssätt; hennes/hans arbete baseras på samhällets grundläggande antagande att djur är mat och resurser. Inom smådjursmedicinen däremot läggs stora krafter på att rädda den enskilda individen. Att ena dagen kämpa för att en cancersjuk, äldre hund ska leva några månader till och andra dagen avliva en frisk 3-årig katt eller hund gör att veterinärens syn på djurets egenvärde ställs på sin spets.

LITTERATURÖVERSIKT

Smådjursveterinärer verkar i ett samhälle där synen på djur och etiken rörande djur varierar; inom både yrkeskåren, befolkningen och moralfilosofin. För att synliggöra de huvudsakliga etiska inriktningar som påverkat och påverkar människans förhållande till djuren kan en historisk återblick vara fruktsam. Även om personer som inte är filosofiskt skolade sällan ansluter sig helt och hållet till en teoribildning, återfinns varianter av dem i veterinärmedicinska sammanhang. Nedan presenteras några av de mest tongivande etiska inriktningar som förekommer i den djuretiska debatten. De får tjäna som ramverk inför analysen av svaren som framkommer i enkäten.

Djuren utan känslor

Det finns en lång tradition av att se djur som resurser för människans bruk. Francione (2008) delar in förhållandet till djuren i fyra epoker. Det är på inget sätt en fullständig framställning av de etiska teorier som spelat roll, men det inkluderar de mest tongivande delarna och speglar en vanlig uppfattning. Det kronologiska förhållningssättet gör det också lättare att överblicka.

Innan 1800-talet dominerade en antropocentrisk syn i stort sett samhället (Francione, 2008; Tännsjö, 2010; Donovan & Adams, 2007; Singer, 1992). Värt att poängtera är att under många perioder inom den här långa epoken fanns undantag – människor som hade en annan syn på djur än den för samtiden gängse, som var vegetarianer och/eller som arbetade med att skydda djur. Några exempel är den kände matematikern Pythagoras (569-475 f. Kr) (University of St. Andrews, 1999) och Franciskus av Assisi (1182-1226) (Röcklinsberg, 2004). För många spelade det dock ingen roll hur djuren behandlades eller om de dödades. I denna tanketradition ingår Aristoteles (384-322 f. Kr.) som menade att djuren existerade för att tillfredsställa människors behov (Atterton & Calarco, 2004; Tännsjö, 2010; Gålmark, 2005) – likväl som kvinnor och slavar var underordnade fria, atenska män (Gålmark, 2005). Historikern Gålmark menar att Aristoteles syn fulländades i och med kristendomen: ”I såväl aristoteliskt som kristet tänkande utgjorde den vita människomannen högsta form, och övriga var mindre värda människor eller mindre värda djur som följaktligen fick underordna sig” (Gålmark, 2005, s. 18). Kristendomens trossystem separerade människan från djuren ytterligare: människan har en själ som kan frälsas, djuren saknar det (Gålmark, 2005, s. 17). Kristna tänkare som St. Thomas Aquinas (1225-1274) förnekade att djurs lidande hade någon betydelse, såvida det inte ledde till att människor som skadade djur började skada andra människor (Atterton & Calarco, 2004; Francione, 2008; Singer, 1992; Tännsjö, 2010). Han citeras i Singer:

Det ligger ingen synd i att använda ett föremål för det syfte som är givet. Tingens ordning är nu sådan att det ofullkomliga är till för det fullkomliga... Tingen, liksom de växter som blott har liv, är alla till för djuren, och alla djur är till för människan (Thomas av Aquinas, u.å., se Singer, 1992, s. 213).

Descartes (1596-1650) genomförde plågsamma experiment på djur med hänvisning till att de var maskiner utan själ och känslor – en hunds skrik var inte mer att bry sig om än en maskins gnissel (Donovan, 2007, s. 68; Francione, 2008, s. 3). Den inflytelserike filosofen Immanuel Kant (1724-1804) menade att alla rationella personer skulle behandlas som mål i sig själva. Man skulle alltså inte behandla andra som medel, utan varje rationell människa är ett mål i sig självt. Kant utformade pliktetiken men gjorde en tydlig distinktion gentemot djuren: eftersom de saknade rationalitet var de *inte* mål i sig själva utan kunde användas för mänskliga syften (Francione, 2008; Tännsjö, 2010). Som han sa i en av sina föreläsningar: ”När det gäller djur har vi inga direkta skyldigheter. Djur är inte självmedvetna och de finns där blott som medel för ett ändamål. Detta ändamål är människan” (Kant, 1963 s. 239-240, se Singer, 1992, s. 222). Han tyckte dock inte att människor skulle vara grymma mot djuren eftersom det kunde göra dem hårdare i sin behandling av varandra (Sunstein, 2004, s. 3). Det grundläggande i Kants teorier kom att användas till djurens fördel i en mer samtida rättighetsetik.

Djurskyddsepoken

Den andra epoken, enligt Francione, tar sin början på 1800-talet, då begreppet ”animal welfare” myntades, framför allt i de anglosaxiska länderna (Francione, 2008). Rörelser mot slaveri och för kvinnors rättigheter gav även djurens position viss uppmärksamhet (Francione, 2008, s. 5; Carlsson i Singer, 1992, s. 26). En inflytelserik filosof var utilitaristen Jeremy Bentham (1748-1832) som sa: ”The question is not ’can they reason?’, nor ’can they talk?’ but, ’can they suffer?’” (Bentham, 1789, se Francione, 2008, s. 6; Donovan, 2007, s. 63). Bentham

menade att djuren var kännande varelser men att de ”degraderats till ting” ”därför att de antika juristerna försummade dem på grund av sin okänslighet och sitt egenintresse (...)” (Bentham, 2011, s. 193). Han skrev också: ”varför borde djurens intresse inte ägnas samma uppmärksamhet som människornas? Det finns inget skäl som kan anföras för det” (Bentham, 2011, s. 202). Han kritiserade inte köttätande eller användandet av djur eftersom ”de lider inte av långt utdragna grubblerier om framtida olycka på det sätt vi gör (...)” (aa, s. 202) – utan det centrala var att de inte led. Under den här perioden antogs de första djurskyddslagarna i länder som England och USA (Francione, 2008, s. 7). Sverige fick sin första lag mot misshandel av kreatur år 1857 men sin första djurskyddslag först år 1946 (SOU 2011:75). Det är i mångt och mycket samma syn som ligger till grund för den svenska djurskyddslagstiftningen idag: djuren är människans egendom, men som sådan ska de skyddas mot ”onödigt lidande” och ha möjlighet att ”bete sig naturligt” (1988:534, 2 § resp. 4 §.). I utredningen till nya djurskyddslagen som gjordes av Landshövding Eva Eriksson på uppdrag av landsbygdsminister Eskil Erlandsson framför utredaren att det bör införas i den svenska djurskyddslagen – liksom det gjorts i den norska – att ”syftet med lagen är att främja respekten för djur och att djur har ett egenvärde utöver det värde som de har för människan” (SOU 2011:75, s. 401). Vad det innebär i praktiken att ha ett ”egenvärde” framgår inte av utredningen. Lagar och föreskrifter är i själva verket uppbyggd utifrån djurens instrumentella värde: olika arter behandlas olika utifrån dess behållning för människan – och olika individer inom samma art behandlas olika beroende på vad människor vill ha dem till (jämför t.ex. gris för sällskap och forskning respektive slaktsvin inom köttproduktion). Vad som är nödvändigt respektive onödigt lidande för ett djur definieras inte i lagstiftningen (Lundmark et al., 2013).

Djurrättsepoken

Under de senaste fyrtio åren har litteraturen i ämnet djuretik ökat markant. Francione kallar nästa epok för djurrättens; där diskussionen breddades från att fokusera enbart på djurens lidande till att även inkludera djurens liv (Francione, 2008). Här har två filosofer varit tongivande. Den ena, Peter Singer, gav ut boken *Djurens Frigörelse* 1975. Hans etiska grund – utilitarismen – är egentligen starkt fokuserad på att undvika lidande, inte på att formulera djurs rättigheter. Däremot skulle den praktiska tillämpningen av hans teorier bli revolutionerande för djurens liv om de genomfördes. Singer återknyter till Benthams synsätt där förmågan att lida är det ”vitala kännetecknet vilket berättigar en varelse till jämlik hänsyn” (Singer, 1992, s. 37) och vidareutvecklar sin föregångares teorier. Singer menar att grunden till jämlikhetstanken mellan människor går att applicera och utvidgas även till djuren:

lider en varelse kan det aldrig vara moraliskt berättigat att vägra ta hänsyn till detta lidande. Vilken varelsens natur än är så kräver jämlikhetsprincipen att dess lidande jämföras med samma lidande hos varje annan varelse (...) (Singer, 1992, s. 38).

Detta innebär att ett djurs intresse av att t.ex. inte ha ont ska vägas lika tungt som ett mänskligt intresse av att inte ha ont. Att som i dagens samhälle konsekvent värdera människors intressen högre än djurens är ett utslag av speciesism (diskriminering på grund av art) – ett begrepp som myntades av den brittiske psykologen Richard Ryder.

Rasister kränker jämlikhetsprincipen genom att lägga större vikt vid intressen som tillhör medlemmar av deras egen ras när deras intressen och andra rasers intressen krockar. Sexister

kränker jämlikhetsprincipen genom att favorisera sitt eget köns intressen. På samma sätt låter speciesister sin egen arts intressen uppväga andra arters starkare intressen. Mönstren är identiska (Singer, 1992, s. 39).

Singer tar inte ställning mot att smärtfritt döda djur i vissa situationer. Han menar att en varelse som är självmedveten, kan planera för framtiden, har abstrakt tänkande och kommunicerar på ett utvecklat sätt har mer glädje av sitt liv än en som saknar sådana förmågor. Eftersom de flesta "normala" människor har de förmågorna och djuren, enligt Singer, inte har dem i lika hög grad, är det rätt att i en nödsituation välja att rädda en människa framför ett djur. "Detta synsätt är inte speciesistiskt även om det kan tyckas så vid första påseendet" (Singer, 1992, s. 51) – eftersom det grundar sig på egenskaperna som människor har, inte bara på det faktum att individen klassificeras som en människa (ibid.). Av detta följer att människor som saknar de uppräknade förmågorna ovan - t.ex. abstrakt tänkande - faller i samma kategori som djuren. Även om Singer är öppen för att det kan vara rätt att smärtfritt döda djur (om de ersätts med en individ som är lika lycklig) så mynnar hans teorier ut i en stark kritik av den djurhållning vi har idag. Som utilitarist förordar han mesta möjliga lycka till mesta möjliga antal. Det gör att i vågskålen mellan djurens intresse av att inte lida och människans intresse av att använda djur för köttproduktion, kläder och underhållning – så vinner djuren stort. Andra utilitarister gör en annan tolkning av vad mesta möjliga lycka till mesta möjliga antal innebär (Tännsjö, 2010). Om det går att föda upp djur så att deras liv innehåller så pass mycket positivt att de är värda att levas - och de dödas smärtfritt - så är det rätt att göra detta. Dödande är inte ett problem i sig – egentligen inte heller vad gäller människor. Att döda en person som lever ett miserabelt liv, som inte har någon som skulle sakna den och som kanske skulle skapa olycka för andra – kan egentligen vara rätt enligt utilitarismen. Ändå anser de att det bör vara förbjudet att mörda människor, eftersom det annars skulle skapas en generell otrygghet i samhället och därmed stor olycka (Tännsjö, 2010, s. 60).

Nästan tio år efter *Djurens Frigörelse*, 1983, gavs boken *A case for animal rights* av Tom Regan ut. Han och Singer är överens om att förmågan att känna känslor är det grundläggande kriteriet för att visas moralisk hänsyn och detta gör dem bägge till sentientister. Ändå finns stora skillnader dem emellan. Enligt Regan har alla kännande varelser rätt till sina egna liv (Regan, 1988). På detta resonemang måste följa ett absolut avskaffande av alla typer av utnyttjande av djuren, oavsett vilken nytta det kan anses ha för människor. Enligt Regan bör djuren inte vara mer medel för någon annan, än vad människor är (ibid.). Rättighetsetiken härstammar som tidigare nämnts från Kant och andra filosofer från upplysningen (Donovan, 2007, s. 61) men Regan inkluderar djuren på ett sätt som inte gjorts tidigare. Medan många före honom argumenterat för att det är acceptabelt att döda djur eftersom de inte antas kunna göra långtgående planer för framtiden menar Regan att djur har en "psychophysical identity over time" (Regan, 1988, s. 101). Detta innebär att

death for them is a misfortune, a harm, when death for them is a deprivation, a loss, and it is the latter when their death is contrary to their welfare-interests, even assuming that they themselves have no preference-interest in remaining alive or in avoiding death (Regan, 1988, s 102).

Skillnaden mellan vad Regan klassificerar som "preference-interest" och "welfare-interests" är att det förra innebär en direkt vilja eller ovilja av något, t.ex. ha en preferens att äta mat eller inte vilja bli slagen. Det senare begreppet däremot innefattar sådant som ligger i ens intresse; att få "welfare interests" uppfyllda bidrar till en individs välmående och välfärd. Detta gäller både människor och djur eftersom förutsättningen är förmågan att kunna ha ett välbefinnande. Att döda någon är att beröva den möjligheterna till välbefinnande – oavsett om det är en vuxen människa, en bebis som är fångad i nuet, en hund, en kyckling eller en person med mentala funktionsnedsättningar utan framtidsplaner.

To live well, relative to one's capacities, is to have one's several desires satisfied in a harmonious, integrated fashion, not occasionally but regularly, and thus not just today but generally, throughout the time one retains one's psychophysical identity (Regan, 1988, s. 89).

Få skulle anse det moraliskt rätt att döda ett litet barn – även om det inte kan planera för framtiden. Regan menar att samma intuitiva och logiska resonemang gäller för alla kännande varelser över ett års ålder. Rätten till sitt liv är en fråga om rättvisa, inte snällhet (Regan, 1983 s. 280; se Donovan, 2007, s. 61).

"New welfarism"

Den fjärde epoken är den vi nu befinner oss i. Francione kallar det "new welfarism" (Francione, 2008, s. 14) och där inkluderar han bland annat omsorgsetik. Omsorgsetiken är teorier sprungna ur en feministisk uppgörelse med den dualistiska, patriarkala uppdelningen mellan logik och känslor. Inom moralfilosofin har traditionellt värden som förnuft, kontrakt och rationalitet klassats som maskulina och premierats, medan känslor, omsorg och relationer har tillskrivits kvinnor och därmed undervärderats. I Carol Gilligans bok *In a different voice* (1982) tecknas en bild av ett annat sätt att tänka och känna i moraliska frågor än det fyrkantiga 'rätt versus fel'. Hon skriver om flickor och pojkars olika upplevelser och tolkningar av utmanade situationer och finner att flickorna använder sig av moral och ansvarstagande medan pojkarna mer betonar principer och regler. Omsorgsetiken försöker inte sätta upp universella regler – som om livet vore ett matematiskt tal – utan tar istället hänsyn till kontext, relationer och känslor (Gilligan, 1985, s. 33 och Donovan & Adams, 2007, s. 2). Teoretiker som Josephine Donovan och Carol J. Adams har spunnit vidare i den här traditionen. Trots att flexibiliteten i omsorgsetiken innebär en viss moralrelativism, fastslår Donovan och Adams att vissa centrala principer ingår: det är t.ex. fel att skada och döda kännande varelser, däribland djur. Människor har även en moralisk plikt att ta hand om de djur som inte kan ta hand om sig själva och att protestera mot dem som bidrar till utnyttjande av djur (Donovan & Adams, 2007, s. 4). Omsorgsetiken ska enligt författarna inte missförstås som omsorg om enbart det enskilda djuret. Den följs av en politisk analys av varför djuret överhuvudtaget är utsatt (Donovan & Adams, 2007, s. 4). Det är dock inte alla som håller med om att omsorgsetiken utgår från dessa premisser – det finns ett stort spann av uppfattningar och versioner (Stanford Encyclopedia of Philosophy, 2009).

Dygdetik

En annan teoribildning är dygdetiken, beskriven och utvecklad av Aristoteles på sin tid och moderniserad av bland andra Rosalind Hursthouse (Hursthouse, 2001). Liksom omsorgsetiken

utmanar dygdetikerna den centrala dualistiska uppställningen i traditionell normativ etik. Världen består inte av en mängd dilemman där man har två alternativ. Istället för att hitta rätt och fel handlingar i olika situationer fokuserar dygdetiken på personen som utför handlingarna – vilken sorts människa man bör vara, vilka karaktärsdrag som är eftersträvansvärda (Hursthouse, 2001). Man bör handla som en dygdig person skulle handlat. Dygder kan vara t.ex. ärlighet, generositet och mod. Hursthouse tar sig an frågan om djurens status på ett lite annorlunda sätt – hon förkastar hela den terminologin. Att försöka applicera en status på djur innebär att upprätta en hierarki – bara med lite andra gränser än idag - och ett statistiskt förhållningssätt till en verklighet som är betydligt mer komplex: "Questions about right and wrong actions in relation to animals arise in a wide variety of contexts, far too many to be settled by a blanket assignment of status" (Hursthouse, 2006, s. 140). Mot bakgrund av att livsmedelsproduktionen innebär lidande för djuren, blir hennes slutsats blir att vi bör vara vegetarianer (oftast): "the practices that bring cheap meat to our tables are cruel so we shouldn't be party to them" (Hursthouse, 2006, s. 141). Det är inte en dygd att vara vegetarian (eftersom det är en handling), däremot är måttfullhet och medkänsla det. Det är en last att vara egoistisk och girig; att äta kött bara för att det är gott, trots att det skadar andra. Vad gäller djurförsök kommer hon delvis till samma slutsatser som Singer och Regan, men på en annan grund. Utilitaristen bör inte tillfoga andra onödigt lidande, rättighetsetikern bör inte kränka en annan individs rättigheter och dygdetikern bör inte utföra eller vara del av grymma handlingar (ibid). Det räcker inte att uttala att man är motståndare till handlingar som orsakar lidande, utan vi bör även kämpa för att t.ex. djurförsök ska upphöra (ibid.).

Abolitionism

Även juridikprofessorn Gary Francione tillhör en av de nyare filosoferna, även om han inte inkluderar sig själv i eran "new welfarism": Han är abolitionist och som sådan förespråkar han avskaffande av allt djurutnyttjande, domesticering och dödande av djur (Francione, 2010). Han argumenterar för att djur – i sin egenskap av att vara kännande varelser – måste betraktas som sina egna. Grad av självmedvetande, förmåga att planera för framtiden och andra kognitiva förmågor är inte relevant – kriteriet för att ta moralisk hänsyn till någon är dess förmåga att känna. Han menar att det centrala problemet i människans behandling av djuren är att de fortfarande ses som egendom; att de fortfarande rent juridiskt *är* egendom. Vare sig djuret bor i en djurfabrik, ett stall, i ett hem eller försöksdjursanläggning så finns det alltid en människa som har det i sin ägo, som har moralisk och juridisk rätt att bestämma över djuret. Detta är ett maktmissbruk och öppnar för alla konflikter mellan människor och andra djur (Francione, 2013). Skulle allt ägande av djur upphöra skulle majoriteten av alla dessa konflikter upphöra.

Inom djuretiken ligger större fokus på avlivning av djur inom lantbruket än av sällskapsdjur – troligen för att de förra är av betydligt större omfattning. Medan avlivning av sällskapsdjur ofta ses som ett nödvändigt ont, är dödandet av kor, grisar, kycklingar och andra djur inom animaliebranschen själva förutsättningen för verksamheten. Likväl får resonemangen beskrivna ovan konsekvenser för frågan om avlivning av sällskapsdjur – eftersom det handlar om maktrelationen mellan människa och djur, djurs rättigheter, värde, lidande och död.

Avlivning

Avlivning av djur är vardag på veterinärkliniker runt om i världen. Medan det kan upplevas som en lättnad att få avsluta ett sjukt djurs lidande, kan avlivning av friska djur vara en källa till ”moralisk stress” och i förlängningen psykisk ohälsa hos veterinärer (Rollin, 2011). I Sverige har en djurägare juridisk rätt att låta avliva sitt djur av vilket skäl som helst. Det är upp till den enskilda veterinären om hon eller han vill utföra handlingen. Så länge inte djurskyddsskäl föreligger (djuret lider så mycket att allt annat än avlivning vore ett brott mot djurskyddslagen) är hen inte skyldig att vare sig utföra handlingen eller att motsätta sig den.

Det finns lite olika metoder för att avliva sällskapsdjur, beroende på djurets art, dess status och klinikens rutiner. Vanligast är att djuret först får en spruta med lugnande under huden eller intramuskulärt. På hundar och katter sätts därefter ofta en permanentkanyl i en ven och avlivningsvätskan ges intravenöst. Det är också vanligt att katter och smådjur avlivas med intraperitoneal injektion (avlivningsvätskan sprutas in i buken). Avlivning med hjärtstick förekommer ibland på sederade eller sövda djur (Helgee, 2009).

Den engelska motsvarigheten till vårt ord ”avlivning” är euthanasia. Men det är också översättningen för dödshjälp. I svenskan har dessa begrepp skilda betydelser – i engelskan är de detsamma. Ordet kommer från grekiskans eu (god) och thanatos (död) – en god död (AVMA, 2013b). I en engelsk ordbok definieras ordet euthanasia såhär: *”the painless killing of a patient suffering from an incurable and painful disease or in an irreversible coma”* (Oxford dictionary). Amerikanska Veterinärmedicinska Föreningen (American Veterinary Medical Association, AVMA) har utarbetat mycket grundliga riktlinjer för hur avlivning får gå till, djurslag för djurslag. Enligt dem är veterinärens primära plikt vad gäller avlivning att “(1) his or her humane disposition to induce death in a manner that is in accord with an animal’s interest and/or because it is a matter of welfare, and (2) the use of humane techniques to induce the most rapid and painless and distress-free death possible” (AMVA, 2013b). AMVA poängterar att de inte tar lätt på icke-mänskliga djurs död. Detta eftersom: *”the finality of death is, in part, what makes it an ethically important issue; death forever cuts off future positive states, benefits, or opportunities”* (AMVA, 2013b) – ett synsätt som ligger väldigt nära hur Regan problematiserar dödande av djur. De lyfter också upp att frågan om avlivning av friska djur är en som berör allmänheten väldigt mycket och att när en veterinär blir ombedd att avliva ett djur, bör det göras efter moraliskt övervägande och med den bästa möjliga metoden (ibid.). Även om de tycker att dödandet av djur inom t.ex. forskning och livsmedelsproduktion är “unpleasant” och “morally challenging” så ser de det som en “practical necessity” (ibid.). De framstår som kluvna i frågan om avlivning av friska sällskapsdjur. Å ena sidan skriver de att de inte motsätter sig att djur som är ”unwanted” eller “unfit for adoption” avlivas (AMVA 2013a). Å andra sidan tycker de att veterinären, som djurens advokat, ska kunna ifrågasätta detta:

There may be instances in which the decision to kill an animal is questionable, especially if the animal is predicted to have a life worth living if it is not killed. One example is the healthy companion animal whose owner wants to euthanize it because keeping it in the home is no longer possible or convenient. In this case, the veterinarian, as advisor and animal advocate, should be able to speak frankly about the animal’s condition and suggest alternatives to euthanasia (AMVA, 2013b, s. 9).

I liknande anda beskriver Rollin (2011) avlivning som ett tveeggat svärd. Det är det starkaste redskapet för att avsluta någons lidande och att inte få använda det i situationer som kräver det (t.ex. när ett mycket sjukt djur lider och djurägaren motsätter sig avlivning) kan vara mycket stressande för en veterinär. Detsamma gäller om det används i fel syfte:

Demand for its use for client convenience is morally reprehensible and creates major moral stress for ethically conscious practitioners, and goes against the very essence of a veterinarian's goal to alleviate pain and maximize animal health and quality of life (Rollin, 2011, s. 658).

Svenska Veterinärförbundet har diskuterat avlivning av friska sällskapsdjur många gånger, men inte tagit någon officiell ståndpunkt eftersom åsikterna bland medlemmarna varierar.

Regan (1988) gör en striktare tolkning av begreppet avlivning än det som används i vardagligt tal och i veterinärmedicinska sammanhang. Han sätter upp några kriterier för att det verkligen ska räknas som "euthanasia" – det vill säga dödshjälp - att aktivt ta någons liv, mänskligt eller icke-mänskligt: (1) individen måste dödas på det minst smärtfria sätt som finns, (2) den som dödar måste tro – och det måste vara sant – att det verkligen ligger i den dödades intresse att dö och (3) den som dödar måste vara motiverad till handlingen av omsorg för den dödades intressen, dess bästa eller välbefinnande (Regan, 1988, s. 110). Han menar också att verklig, frivillig eutanasi kräver att individen som ska dö förstår att handlingen är dödlig och kan uttrycka viljan att dö (ibid.). Med Regans definition innebär det att avlivning av djur aldrig kan räknas som verklig eutanasi – eftersom ett djur troligen inte önskar sig sin egen död, utan bara ett slut på sitt eventuella lidande. Att avliva ett sjukt djur som lider kan därför klassas som "preference-respecting euthanasia" (Regan 1988, s. 113). Han menar att en katt med t.ex. leukemi, som har ont och som inte kommer att tillfriskna, har som sin främsta vilja att det onda ska upphöra: "What they prefer, is that their pain cease. And this is something these animals will continue to want as long as their pain continues (...) The only way we can respect what will be their overriding preference, therefore, is to terminate their lives as conscious individuals." (Regan, 1988, s. 114). Han skiljer på "preference-respecting euthanasia" från paternalistisk eutanasi, där djur avlivas för att man tror att de kommer fara illa i framtiden, t.ex. på djurhem där hundar som inte blivit adopterade inom en viss tid avlivs. Här skulle även djur som avlivs på svenska kliniker för att man är rädd att de ska fara illa av en omplacering, ingå. Enligt Regan är det viktigt att erkänna att "these animals are not euthanized but are killed" (Regan 1988, s. 116).

Forskningen om avlivning av friska sällskapsdjur är relativt begränsad. Det finns inga siffror på hur många hundar, katter, kaniner, marsvin, fåglar och andra husdjur som avlivs varje år trots att de inte lider av någon allvarlig sjukdom. I ett studentarbete på djursjukskötarprogrammet av Angela Helgée (2009) svarade 25 av 28 svenska djurkliniker att de avlivar friska djur. 15 stycken erbjöd hjälp med omplacering, samarbete med djurhem eller beteendexpert innan. 13 stycken föreslog inget alternativ till avlivningen (Helgée, 2009). Fogle och Abrahamson (1990) gjorde en studie där 72 veterinärer i England svarade på frågor om avlivning. 74 % av informanterna angav att de skulle avliva ett friskt djur om ägaren bad om det (Fogle & Abrahamson, 1990). När samma fråga ställdes till japanska veterinärer (2500 svaranden) var det bara 44 % som svarade ja på om de skulle avliva ett friskt djur på

djurägarens begäran (Kogure & Yamazaki, 1990). De japanska veterinärerna var också mindre benägna än de engelska att mot djurägarens vilja avliva ett obotligt sjukt djur som led.

Clinton Sanders, professor i sociologi, har forskat på människa - djurrelationer inom veterinäryrket i USA. Han menar att avlivning utgör det mest problematiska etiska dilemmat för en veterinär (Sanders, 1995). I sitt fältarbete har han kartlagt veterinärers strategier i den här situationen. Han visar att veterinären har tre alternativ: välja att försöka övertala klienten att inte avliva, acceptera och genomföra avlivningen eller skicka klienten någon annanstans. Vilket alternativ veterinären väljer beror på hur legitima skäl som hen upplever att djurägaren har (Sanders, 1995). Bland Sanders informanter ansågs det mest legitima att avliva djur med dålig livskvalitet – sjuka, gamla och lidande djur. Något mindre legitima skäl ansågs vara djurägarens livskvalitet – vilket innefattade beteendeproblem som aggressivitet hos djuret. Ekonomiska skäl kom ännu längre ner på skalan och allra minst legitima ansågs ”convenience euthanasia” vara: friska djur som avlivas för att ägaren tröttnat, ska flytta till en mindre lägenhet eller dylikt. Ju mindre legitima skäl veterinären ansåg att djurägaren hade, desto mer uttalat blev det etiska dilemmat. När veterinärer gjorde som djurägaren önskade trots att de inte fann skälen legitima, så neutraliserade de den skuld de kände över beslutet:

they made reference to the ”fact” that they were paid by the client to perform a service and/or they would call on the standard rationale (which was also used to support cropping the ears and docking the tails of certain breeds of dogs) if we don’t do it they will just go to someone else or do it themselves (Sanders, 1995, s. 205).

Patricia Morris, doktor i sociologi, spenderade ett och ett halvt år på olika djurkliniker i USA för att undersöka just avlivning som etiskt och känslomässigt dilemma. Hon fann att veterinärer försökte navigera mellan två ytterligheter: djur som egendom eller som patienter. Hon använder Bernard Rollins illustration av veterinären som antingen en bilmekaniker eller som en barnläkare (Rollin, 2002; se Morris, 2012). Traditionellt sett har veterinären, åtminstone i USA, gett djurägaren en lista med olika möjligheter och kostnader i behandling – och lämnat det upp till ägaren att besluta. Morris menar att många veterinärer idag inte finner sig i detta utan ”increasingly, they advocate for the best interests of animals just as pediatricians advocate for the best interest of children” (Morris, 2012, s. 175). I Morris studie varierade det hur mycket veterinärerna ville påverka sina klienter för djurens skull. Alla hade dock en gräns.

Regardless of their stance on how much authority they believe a client should have in life-and-death decisions, nearly every veterinarian had a limit to the authority they were willing to give clients. For example, when it came to the question of euthanasia of healthy animals, nearly every participant held firm against this request (Morris, 2012, s 174).

I hennes fältstudier finns exempel på hela skalan av veterinärer: de som accepterar ägarens önskan om avlivning, de som argumenterar emot, de som försöker förhandla, de som vägrar. Hennes informanter skiljer sig åt, men de framstår generellt som negativt inställda till att döda friska sällskapsdjur. Morris fann att de flesta veterinärer hamnade någonstans mitt emellan att vara som en bilmekaniker och barnläkare. Hon såg också att de som påbörjade sin karriär var mer som barnläkare, men efter ett år i den kliniska verksamheten befann sig nästan alla någonstans mer i mitten (Morris, 2012). Eftersom djur juridiskt sett räknas som egendom och

veterinären är beroende av djurägaren för sin inkomst tenderar veterinärmedicin i dagsläget att oundvikligen vara mer klient- än patientorienterad (Morris, 2012, s. 176).

MATERIAL OCH METOD

I denna studie har jag använt mig av en kvalitativ metod, då fokus för undersökningen låg på att beskriva och förstå värderingar, inte att mäta fakta. Kvalitativ metod kan användas för att försöka ”nä förståelse för livsvärlden hos en individ eller en grupp individer” (Hartman, 2004, s. 273), vilket stämmer väl överens med syftet för denna studie. För att ta reda på hur smådjursveterinärer i Sverige ser på avlivning av friska djur gjordes en webbaserad enkät med framför allt öppna svarsalternativ (bilaga 1).

Enkäten innehöll också några frågor med stängda svarsalternativ - om ålder, kön, storlek på arbetsplats och år som praktiserande veterinär. Deltagarna fick även svara på hur ofta de tillfrågades att avliva ett friskt djur. Därefter presenterades ett scenario:

Du arbetar som veterinär på en smådjursklinik. En dag kommer en man in med en tik som skäller och drar i kopplet. Hunden är fyra år och frisk. Ägaren säger att han har försökt omplacera hunden men inte lyckats. Nu väntar han och hans fru tvillingar och de känner att de verkligen inte klarar att ha kvar hunden. Vilken lösning föreslår du honom?

Syftet med frågan var att ta reda på hur veterinärerna själva tänkte, utan att det kom något krav på åtgärd från ägaren. Skulle de själva föreslå avlivning? Tiken framställdes som att hon inte var helt väluppfostrad för att informanten skulle förstå att det eventuellt kunde innebära en ansträngning att omplacera henne – på så sätt framkommer motivationen hos veterinären bättre. Ras utelämnades medvetet, för att inte skapa några fördomar om att det var en lätt eller svår ras att ta hand om. Senare i enkäten framkom att ägaren inte ville omplacera hunden utan bad att få henne avlivad. Detta kunde informanten inte se när hen läste början av scenariot och svarade på den första frågan. Informanten fick ta ställning till om hen skulle avliva eller inte avliva och därefter motivera sitt beslut. Sista frågan bestod av ett antal påståenden, var och ett representerande ett etiskt synsätt som motsvarar en grundhållning (utilitaristiskt, rättighetsetiskt, omsorgsetiskt, dygdetiskt). Dessa uppfattningar är inte på något vis de enda som förekommer men det är de mest tongivande filosofiska spåren i den djuretiska debatten, varför det var intressant att se vilka veterinärerna låg närmast. Informanten skulle välja det som bäst stämde överens med hens uppfattning. Då möjligheten saknades att ange att inget av alternativen stämde, kommer den sista frågan inte att få något stort utrymme. Innan enkäten skickades ut till en större grupp gjordes en pilotstudie med nio informanter. Efter deras kommentarer justerades beskrivningen av scenariot och vissa frågor.

Urval

Då varken Jordbruksverket eller Veterinärförbundet har någon statistik över verksamma smådjursveterinärer användes ett snöbollsurval (Hartman, 2004, s. 285) vilket innebär att man kontaktar personer som i sin tur kontaktar sina bekanta. Detta är en typ av bekvämlighetsurval (aa, s. 243). Enkäten skickades till en veterinär på vardera en stor klinik i storstad, en liten klinik i storstad, en större klinik i småstad och en mindre klinik på landet, med syftet att de skulle sprida den till sina kollegor. En veterinär lade då ut enkäten i facebookgruppen

Veterinärmedicin smådjur. Detta är en grupp där veterinärmedicinska frågor relaterade till sällskapsdjur diskuteras. För att få tillträde krävs att man är tillförordnad eller legitimerad veterinär, att man får en inbjudan från någon och ett godkännande från administratörerna. Drygt 1000 personer är medlemmar i gruppen. På några dygn inkom 185 svar, varpå enkäten stängdes. Endast de som svarat på enkätens samtliga frågor togs med i analysen (142 stycken).

Undersökningen var ursprungligen tänkt att utgöras av två steg. Först skulle enkätsvar samlas in för att få en bred översyn av de uppfattningar som förekommer bland smådjursveterinärer. Därefter skulle djupintervjuer genomföras med personer som uttryckt olika uppfattningar i enkäten. I och med att enkäten lades ut på Facebook inkom dock ett oväntat stort antal svar. Detta gjorde att studiens karaktär förändrades och fokus hamnade på att tolka den stora mängd data som inkom via text. Med ett stratifierat urval hade man kunnat söka en djupare förståelse samtidigt som man kunnat uttala sig med större säkerhet om kvantitativa parametrar. Urvalet var dock ett icke-sannolikhetsurval. Det var praktiskt att använda bekvämlighetsurval på grund av tidsbegränsningen och svårigheten att få tag på ett register över verksamma smådjursveterinärer. Nackdelen är att det inte går att säga om urvalet är representativt. Det kan vara representativt, men det kan inte förutsättas (Hartman, 2004, s. 243) eftersom det kan finnas övervikt av vissa grupper bland informanterna. Trots detta bedömer jag att många av de uppfattningar som förekommer bland smådjursveterinärer till kommer uttryck tack vare det stora antalet svarande. En del procentsatser kommer därför att inkluderas i resultaten. Det går inte att med säkerhet säga att det kan extrapoleras till hela populationen smådjursveterinärer, men det stora urvalet gör att det är intressant i sig självt.

Analysmetod

Analysen av enkätsvaren gjordes i Microsoft Excel. Först gjordes en kodning (Hartman, 2004, 287), där svar kategoriserades in under teman. Temana utkristalliserades under en process där svaren först lästes förutsättningslöst, vissa nyckelord markerades, svaren lästes igen och nyckelorden sorterades in i kategorier. Efter avstämning med handledaren gjordes en ny läsning. Därefter påbörjades tolkningen. En annan person hade möjligen sett andra saker. Analysen blir därför naturligt en produkt av min förförståelse, erfarenhet och egen inställning till frågorna (se inledningen för redogörelse).

RESULTAT

185 personer fyllde i enkäten, 142 stycken av dem fullständigt. Endast fullständiga svar inkluderades i analysen.

Först följer en redogörelse för informanternas personliga data såsom kön, ålder och erfarenhet. Därefter kommer exempel på hur de svarat på enkätens första frågor om hur de skulle agerat i situationen. I samband med enkätfrågan om hur veterinären motiverade sitt agerande presenteras en kategorisering. Därefter tas svar och material som inte direkt faller under kategorierna upp. Så många citat som möjligt – utan att det blir för upprepande – är inkluderade för att åskådliggöra de teman som framkommit i svaren. Den enda förändring

som gjorts för denna presentation är att förkortningar har skrivits ut och stavfel har rättats till för att förbättra läsbarheten.

Personliga data

Av veterinärerna som svarade fullständigt identifierade sig 82,4 procent som kvinnor, 16,2 procent som män och 1,4 procent som annat. Över hälften, 54,2 procent, var mellan 25-35 år. 31 procent av de svarande var 36-45 år, 8,5 procent var 46-55 år och 6,3 procent var 56-65 år.

Av de svarande hade 42,2 procent arbetat som veterinärer i 0-3 år, 28,9 procent i 4-10 år och 28,9 procent i över 10 år. De var jämnt spridda mellan olika stora kliniker: 34,5 procent arbetade på kliniker med 0-3 veterinärer anställda, 32,4 procent på kliniker med 4-10 veterinärer och 33,1 procent jobbade där fler än 10 veterinärer var anställda.

Veterinärens förslag

I scenariots första del fick veterinären själv komma med förslag på lösning för en klient som inte längre ville ha kvar sin hund (se material och metod).

En del informanter avstod från att komma med lösningar:

Ingen. Vi är inga familjeterapeuter.

Jag föreslår inget men om husse vill avliva så gör jag det.

15 personer föreslog avlivning som första och enda åtgärd när djurägaren kom och presenterade sitt problem.

Helt ok att avliva om han vill det.

Avlivning.

Trots att alternativet avlivning inte presenterades i texten till scenariots första del, var det många som drog slutsatsen att det var vad djurägaren ville. Det kan förstås bero på att enkäten presenterades som del av en studie om avlivning av friska djur.

Har han försökt omplacera hunden utan att lyckas och nu fattat beslutet att den ska avlivas gör jag som han vill, dvs avlivar hunden.

Om han har försökt och inte hittat hem och kommer för avlivning gör jag det, man har ett stort ansvar om man omplacerar hunden, jag gör kanske ett försök med det om jag har någon jag känner som vill ha hund men annars är vår policy att göra det ägaren vill.

52 personer (36,6 procent) föreslog både avlivning och andra alternativ, såsom omplacering, och träning. 67 personer (47,2 procent) nämnde inte avlivning utan föreslog endast omplacering, träning, kastrering eller andra alternativa åtgärder. 8 personer (5,6 procent) avstod från att komma med förslag eller svarade på annat sätt.

Det varierade i vilken omfattning veterinären engagerade sig i en eventuell omplacering. En del uppgav att de skulle höra med kollegor och bekanta om de ville ha en hund, skicka ut massmail och själva kontakta t.ex. Hundstallet i Stockholm. Flera försökte förhålla tiden fram

till avlivning och be ägaren om några dagars frist för att hitta ett nytt hem. Vissa bad att få behålla hunden på kliniken över dagen medan de kunde kontakta eventuella intressenter. En del tolkade scenariot som att tiken var ouppfostrad och valde därför att tipsa om dressyrkurser och Brukshundsklubben. Andra antog att hunden hade större problem än så och utgick från att hon skulle vara svår att placera om. De flesta ville försiktigt ta reda på mer kring situationen – hur mycket hade ägaren ansträngt sig för att omplacera, varför hade det inte lyckats, har de missat någon organisation, kan ägaren tänka sig att ge det några dagar till? Många nöjde sig med att ge kontaktuppgifter till omplaceringsverksamhet, andra tog själva på sig ansvaret:

Jag ger honom namn och telefonnummer samt adress till olika organisationer som förhoppningsvis kan hjälpa honom. Jag ber honom återkomma om han inte lyckats. Under tiden försöker jag själv engagera personalen i fallet att hitta ett nytt hem. I sista hand tar jag hem hunden själv.

Vi har både tagit kontakt med hundstallet och tagit hem en hund två dagar som stod inför avlivning (...)

Jag kan erbjuda honom att hjälpa till med omplacering alternativt hjälpa till att hitta en bra hundtränare, men det kräver ju också att de vill lägga den tiden på hunden. Troligen är huvudproblemet att djurägaren inte har tid att aktivera och träna hunden tillräckligt. Vill de inte ändra det krävs omplacering. Om inget annat går eller om djurägaren insisterar kommer jag gå med avlivning, men det är inget jag föreslår utan det får komma från djurägaren själv i detta läge. Svårt att svara generellt då djurägarens attityd kan vara rätt avgörande. Det viktigaste är att ta sig tid och prata igenom problemet... Man märker då ofta att fler djurägare än man tror är beredd att jobba lite.

Frågar vilka organisationer han har varit i kontakt med, kollar om han missat någon som vi på kliniken känner till. Om så inte är fallet brukar vi fråga om det är ok att vi på kliniken försöker hjälpa till med omplacering (vilket lyckats i alla fall hittills), och att han då får betala motsvarande summa som avlivning + kremering så att dessa pengar kan användas för vaccination, ev. kastrering etc. som kan göra hunden lättare att omplaceras.

Veterinärens roll gentemot klienten

Det finns en klar skillnad i uppfattning om veterinärens roll gentemot klienten. För en del informanter verkar det självklart att låta djurägaren styra; att framför allt finnas till som en tjänst för djurägaren.

Jag brukar inte lägga mig i och föreslå olika lösningar. Möjligen kan jag fråga om han bestämt sig eller om HAN VILL ha hjälp att hitta en annan lösning.

Jag föreslår inget men om husse vill avliva så gör jag det.

Är inte min rätt att bestämma över någon annans hund. Om djurägarna bestämt sig och inte vill prova något annat mer så måste jag utgå ifrån att djurägarna känner sin hund bäst och har provat allt innan.

Jag föreslår inga "lösningar" ägaren själv får välja lösning.

Jag är till för djurägaren och dennes önskan så länge det inte är en djurskyddsfråga.

Andra ser mer yrkesrollen som att vara en person som kan påverka klienten till det som veterinären själv anser vara bästa lösningen.

Jag är bekant med instruktörer på brukshundsklubben. Jag skulle etablera en kontakt med dessa. Och påpeka att hundägande är ett ansvar, man måste jobba också inte lägga ned när det blir besvärligt. Brukshundsklubben och liknande ställen kan också vara ett steg vidare för att kunna få en hund omplacerad.

Jag avlivar inte friska djur med mindre beteendeproblem. Som veterinär är det mitt jobb att sätta ett exempel, så att inte människor som har hund/katt uppfattar avlivning som ett alternativ när hunden/katten inte uppför sig som förväntat eller inte längre passar in i vardagen.

Alla fall är individuella, men ofta behöver folk bara prata med någon utomstående. De flesta vill egentligen inte avliva och får de bara presenterat en annan lösning för sig så tar de hellre den.

Om tiken inte är aggressiv, bara stökig och stressad, som det låter på beskrivningen, försök mer, träning! Personlig hundinstruktör, mm. Passa på att fixa till hunden innan tvillingarna föds!

Om djurägaren först säger att de försökt omplacera hunden och sedan säger att de inte vill för att hunden är så fäst vid sin djurägare så drar jag slutsatsen att djurägaren inte har försökt med omplacering. Jag avlivar inte hunden för att dess djurägare vill välja ett "enkelt" sätt att lösa problemet på. Jag har givit djurägaren råd och tips om hur de kan lösa problemet med hjälp av tränare och omplacering. Skulle det visa sig vid ett senare tillfälle att djurägaren verkligen har försökt och jag anser att hunden inte kommer att kunna anpassa sig så hjälper jag dem med avlivning men detta är inte första utvägen!

I fortsättningen på scenariot framkommer att husse inte är intresserad av omplacering. Han vill att tiken ska avlivas. Frågan ställs då: Vad gör du? Alternativen som gavs var "avlivar hunden" respektive "avlivar inte hunden".

83 procent (118 personer) av informanterna svarade att de skulle valt att avliva hunden i exemplet, 17 procent (24 personer) svarade att de inte skulle ha avlivat henne.

Därefter följer frågan:

I fikarummet senare hamnar du vid samma bord som den sköterska som bokade in hunden. Hon undrar varför du gjorde som du gjorde. Motivera dina skäl för henne.

142 olika svar innebär självfallet många olika tankar kring situationen, men tre teman återkommer i motiveringarna: ansvar, lidande och egendom.

Tema ansvar

För många informanter är att ta ansvar ett nyckelord, men vad ansvarstagande innebär i situationen varierar stort. För en del verkar ansvar, ägande och rättighet vara synonymer; att djurägaren har ansvar för djuret – juridiskt och enligt samhällets definition av att vara djurägare – ger den moraliskt rätt att besluta över djurets liv och död. För en del utgjorde avlivningen av hunden ett sätt för djurägaren att ta ansvar:

Det är ett ansvarstagande att låta avliva djuret. Istället för att låta det vandra runt från hem till hem som en vandringspokal.

Även om inte lösningen är helt okej har de ändå tagit ansvaret att den individen inte ska bli vandringspokal alt få utstå tråkigheter.

Ett dött djur lider inte och djurägaren har trots allt tagit något slags ansvar för sitt djur.

För en informant representerar avlivningen avsaknad av just ansvar:

Jag mår dåligt av att avliva friska djur där ägaren inte tar ansvar hela vägen om djurets liv.

Synen på vilket ansvar veterinären har i situationen varierar stort. Vissa menar att man har skyldighet att göra det som står i ens makt för att få till en bra lösning (vad som är en bra lösning definieras olika av olika informanter).

En önskad hund är inte en lycklig hund. Dock kan man moralpredika länge om ansvaret med att köpa en hund osv. Men vi har ju enbart ansvar att se till att djur inte far illa vilket skulle kunna bli följderna om hunden bor kvar.

Jag anser att man bör tömma alla möjligheter för att göra det som är etiskt rätt. Bara vid ett tillfälle har jag misslyckats, avlivat hunden i ett stort sett identiskt fall. Glömmer det inte! Jag skulle med min nuvarande erfarenhet troligen lyckats med omplacering.

Andra verkar inte fästa lika stor betydelse vid det egna agerandet. Många svarar med resonemanget ”om inte jag gör det, gör någon annan det”, vilket kan tolkas som ett sätt att friskriva sig själv från moraliskt ansvar, alternativt ett sätt att ta ansvar för den situation som lagts i ens händer.

Det är inte jag som bokar in avlivningarna. Skulle förmodligen bara vara bokad som avlivning till mig och då skulle jag inte ifrågasätta (beslutet redan fattat, ägaren redan betalat).

Jag avlivar hunden. Kan tyvärr inte ombesörja omplaceringshjälp och avlivar inte jag hunden idag kommer någon annan göra det i morgon.

Är han bokad för avlivning så blir det avlivning. Går inte in i diskussion om det redan är bestämt!

Ett sådant beslut är i 99 fall av 100 inget som djurägaren fattar lättvindigt. De har som det sägs försökt omplacera och är tveksamma att hunden mentalt klarar en omplacering. Jag ser det inte som min roll i det läget att vara 'Rickard Rättrådig' och komma med pekfinger.

Djurägaren är ansvarig och tar beslut gällande sin hund. Det har jag ingen rätt att gå emot.

Det framgår inte av informanternas svar om det endast är i avlivningsärenden som djurägarens ord väger så tungt att ingen diskussion föregår det. Den frågan skulle vara intressant att undersöka, men är utanför denna uppsats omfattning.

Tema lidande

Ett annat återkommande begrepp är lidande. För veterinärerna är det viktigt att försäkra sig om att djuret inte lider. Det säkraste sättet att göra detta är att avliva det. Många har farhågor om att hunden skulle hamna i ett dåligt hem eller att djurägaren skulle försöka sig på att själv döda djuret om veterinären inte gjorde det.

Det är bättre att avliva hunden, då vet man att den inte lider eller mår dåligt. Om det blir en "snabb omplacering" är det stor risk att hunden hamnar fel och inte alls trivs.

Liv är inte alltid ett bra liv. Jag avslutar hellre liv än bidrar till lidande.

Att komma med hunden för avlivning är ett stort beslut, hunden kommer inte lida. Om jag nekar avlivning vad gör djurägaren då? Försöker själv? Hunden får ett dåligt hem? Djurägaren bestämmer själv över sitt djur. Det är bättre att vara död än att bli omplacerad till ett dåligt hem.

En stressad och oönskad hund lider inte om den är död!

Många av veterinärerna är rädda att hunden ska må dåligt i framtiden och väljer därför att avliva den – de utför vad Regan skulle kalla paternalistisk eutanasi (Regan, 1983). Morris (2012) informanter resonerade på samma sätt. Nästan alla kliniker hon besökte hade minst en skräckhistoria om ett fall där ägaren tagit saken i egna händer och dödat sitt djur på ett smärtsamt sätt efter att ha blivit nekad hos veterinären. Hon ser att veterinärerna hyser en reell rädsla för att detta ska hända men beskriver det också som en strategi för att hantera ett beslut man egentligen är obekvämd med (Morris, 2012,). Genom att jämföra avlivningen med ett framtida liv i misär eller en smärtfylld död, lättade veterinärerna sitt dåliga samvete över att ha avlivat en frisk individ (ibid). Samma motivering använder personalen på ett djursjukhus i USA där Dana Atwood-Harvey studerar inställningen till att amputera katters distala falangben för att förhindra dem från att klösa. Trots att det finns en kritisk inställning till ingreppet på kliniken utförs det regelbundet, med hänvisning till att katterna annars riskerar att råka ut för något som är värre: djurägarens vrede och irritation när/om katten klöser sönder möblerna (Atwood-Harvey, 2005). Med den argumentationen kunde de vända en etiskt tveksam handling till att de gjort något bra (ibid.).

Ett svenskt examensarbete i veterinärmedicin av Erixon (2005) visar att oron för att djurägaren ska ta saken i egna händer kan vara berättigad. En genomgång av domar i dylika fall visar att de som väljer att döda djuret själv istället för att åka till veterinären inte alltid har nödvändig kunskap att göra det på ett snabbt och smärtfritt sätt och att de inte alltid vet hur de ska kontrollera att djuret verkligen är dött (Erixon, 2005). Risken för ett utdraget lidande är då uppenbar.

Många av informanterna tar också upp djurägarens lidande – påtalar hur svårt det är att fatta beslut om avlivning och att man som veterinär inte vill göra saken värre genom att skuldbelägga.

Det är för de allra flesta ett svårt beslut att fatta om avlivning. När det väl är gjort finns ingen anledning att strö salt i såren genom att ifrågasätta deras beslut (...).

Har en djurägare tänkt igenom situationen, ska den inte behöva försvara sig när den väl har kommit in på kliniken (...).

Jag tycker inte att man kan neka avlivning. Beslutet för djurägaren är tillräckligt svårt ändå.

Morris beskriver den balansgång som veterinärer måste gå när någon kommer in med ett djur, vare sig det är ett friskt djur som personen vill avliva eller ett mycket sjukt djur som personen vägrar låta avliva. Det gäller att få tillräcklig information om fallet, samtidigt som man inte vill förhåra redan upprörda djurägare. De flesta av hennes informanter sökte andra vägar än direkt konfrontation och en del var så obekväma med det att de gjorde som ägaren ville utan att ställa så mycket frågor. Nästan alla veterinärer hon träffade hade dock någon gång vägrat att avliva ett friskt djur (Morris, 2012, s. 45).

Tema ägande

Ett vanligt svar är att djurägaren äger djuret, alltså är det ingen diskussion kring vad som ska göras – djurägaren har full rätt att bestämma. För vissa verkar det faktum att tiken är egendom innebära att det inte förekommer något etiskt dilemma i att avliva henne. Frågan är avgjord på förhand av att djurägaren har all juridisk rätt - veterinärens agerande blir bara en konsekvens av detta och det moraliska ansvaret begränsas till det som anges i lagstiftningen.

Ägaren äger hunden. Den är hans egendom att göra med, som han tycker bäst.

Behöver inte motiveras och mitt beslut skulle aldrig ifrågasättas. Det är djurägaren som bestämmer.

Så vitt jag vet räknas en hund som egendom. Om det är ägarens vilja har jag väl ingen laglig rätt att göra något annat? Jag tycker inte att jag behöver motivera mig.

Ägaren köpte en tjänst av mig dvs en avlivning. Om vi hade en policy att inte avliva friska djur hade jag sagt nej men nu har vi inte det.

Som djurägare har man ansvar för sina djur och också enligt min mening rätt av avliva dem. Jag ser inte att det är mer fel att avliva en frisk hund än att slakta våra produktionsdjur och i och med att jag och många andra äter kött så tycker jag att det är konstigt att försvara rätten till liv i det yttersta för ett djurslag men inte ett annat.

Citatet ovan är från en av ett fåtal informanter som kopplar frågan om avlivning av friska sällskapsdjur till den om köttätande och människans relation till djur generellt.

Att neka avlivning

En del av dem som väljer att inte avliva tiken menar att man som veterinär bör anstränga sig mer för att hitta andra lösningar. Det finns ingen korrelation mellan att de som väljer att inte avliva får frågan mer sällan än andra; även bland dem varierar det mellan så ofta som varje vecka till några gånger om året.

Att avliva ett friskt djur för att djurägarna tror att de är de enda som kan ge djuret ett bra hem är för mig inte ett tillräckligt bra skäl. Det är en egoistisk tanke. Det strider mot mitt personliga rättesnöre att kämpa sig blå för att bota/hjälpa sjuka djur och samtidigt avliva ett friskt djur utan att ens försöka hjälpa till.

Att jag träffat flera hundar där det gått att lösa de problem som finns med träning. Att jag inte vill ta ett liv utan att de faktiskt försökt att hitta andra lösningar. Att jag inte är säker på att de tänkt på vad lösningar som finns tillgängliga.

Många av dem som inte avlivar verkar ha positiva erfarenheter av att omplacera djur – och kan därför se en alternativ lösning framför sig - i kontrast mot dem som tror att hunden kommer att utsättas för ett lidande i ett nytt hem.

I de flesta fall kan man föreslå minst 4-5 sätt att hitta ny ägare som djurägaren inte tänkt på. Andra gången de kommer kanske jag går med på avlivning om jag känner att de verkligen gjort allt och om jag känner att hunden verkligen riskerar att inte få ett ok liv i den nya situationen.

Jag tror på fullaste allvar att jag hade lyckats övertyga djurägaren att försöka omplacera hunden i det givna fallet. Anledningen till att jag inte skulle gå med på att avliva hunden är att den var så ung och fullt frisk och jag tror att den utan problem skulle kunna trivas i en ny "flock". Däremot

hade jag sannolikt gått med på och stött ägarens beslut om avlivning om hunden var något äldre, eller hade en historia av att varit omplacerad flera gånger tidigare eller var en hund som skulle behöva ett extremt kompetent ledarskap (tex. mkt skarp eller osäker hund).

I Morris (2012) forskning framstår amerikanska veterinärer som mer negativt inställda till att avliva friska sällskapsdjur än svenska. Det bekräftas av den uppsjö av diskussioner om detta som förekommer på amerikanska Internetforum för veterinärer. En anledning kan vara att de debatterar mer djuretik generellt men också att de har tillgång till så kallade shelters – privata och (del)statligt finansierade djurhem - dit oönskade djur kan lämnas. På senare år har många djurhem i USA antagit en ”no-kill policy” som innebär att över 90 procent av djuren ska adopteras (New York Times, 2013). Det har, enligt deras egen utsago, varit väldigt framgångsrikt. I New York samarbetar 150 djurhem för att inget djur ska avlivas bara för att det inte har ett hem. Idag lyckas de omplacera 75 procent av de djur som kommer in (Mayor’s Alliance for New York’s animals, 2013). En del så kallade ”no-kill shelters” har dock mött kritik för brister i djurhållningen från djurrättsorganisationen Peta (Peta, u.å.). Organisationen orsakade skandal när det avslöjades att de själva avlivade väldigt många djur på sina egna djurhem (New York Times, 2013). Att ha en relativt enkel möjlighet att välja något annat än avlivning kan förändra den enskilda veterinärens ställningstagande och den sociala normen för vad som är rätt att göra i situationen.

Ett fåtal informanter uttrycker ett mer principfast motstånd mot avlivningen.

Jag avlivar inte hunden själv men däremot kommer någon annan veterinär på mitt jobb att få göra det istället, på min arbetsplats är det okej att jag personligen tycker det är fel och inte vill göra det själv, men det är inte okej att neka en kund att avliva sina djur oavsett skäl. Jag motiverar mitt agerande (att låta någon annan göra det) med att jag tycker det är helt fel att avliva friska djur och att jag mår jättedåligt om jag ska göra det. Ingen veterinär tycker det är kul men vissa verkar ha mindre problem med det än jag har. Helst skulle jag vilja säga åt djurägaren att dra åt helvete men det får man ju inte.

Jag tycker det är fel att avliva friska djur.

Nedan är ett exempel på en rättighetsinfluerad argumentation:

Jag skulle inte kunna leva med att döda en frisk individ för att en annan person tycker sig ha rätten att bestämma över den individens liv. Att ta sig rätten att bestämma över någons liv är inte okej. Jag tycker att avlivning av sjuka djur är problematiskt men motiverat ibland för att förkorta ett stort lidande.

Det fanns även de som uttryckte ett mer dygdetiskt förhållningssätt:

Mitt jobb är att behandla sjuka djur eller friska djur profylaktiskt. Jag kan tvinga mig att stympa friska djur om det gäller kastration även om det principiellt känns olustigt. För att jag ska ta livet av ett friskt djur krävs väldigt speciella omständigheter. Skälen i texten är helt enkelt inte starka nog för mig.

Även den som är emot avlivning av friska (eller behandlingsbara) djur kan ibland hamna i en situation där det inte finns så många alternativ och där det inte går att enbart neka – djurägarens juridiska makt över djuret kan göra veterinären till något av en gisslan. Ett exempel är sjuka djur som har en sjukdom som går att behandla om djurägaren bara kunnat/velat betala. En av Morris informanter uttryckte det såhär:

You might look at it realistically and think: 'What is the ideal thing for this animal?' The ideal thing is that the owner would not fucking suck, but the owner fucking sucks, so there are no good options, so you go to euthanasia (Morris, 2012, s. 47).

Morris (2012) fann också att många veterinärer sa nej till avlivning av friska djur med vetskapen om att de skulle hamna på det lokala djurhemmet – och där riskera avlivning om ingen adopterade dem inom en snar framtid. Det kändes ändå bättre för veterinärerna att de åtminstone gett djuret en chans att bli omplacerad (Morris, 2012, s. 45).

Klinikens policy

Förutom egna värderingar och erfarenheter spelar inställningen på arbetsplatsen roll för mångas agerande. En policy kan vara någonting att luta sig mot; ett sätt att få hjälp i sitt ställningstagande. Det kan också vara ett sätt för den enskilda veterinären att inte släppa in dilemmat i situationen - genom att någon annan på förhand har bestämt att t.ex. djurägarens vilja alltid går först.

Om denna familj känner fara för sina kommande barn gällande denna hund och de också känner att hunden inte skulle må bra i ett annat hem så är hunden deras ägodel och de har fattat beslutet om att avliva hunden. Det är vår policy på kliniken.

Ägaren hade tänkt över situationen och kommit fram till att detta var det bästa. Om jag inte avlivar den och ser till att det blir bra gjort, så är kommer det ske någon annanstans. Vi har tagit det beslutet på vår klinik att om djurägaren är övertygad trots diskussion så gör vi det.

Informanterna ger exempel på policys åt andra hållet också, där de enskilda veterinärerna inte behöver konfronteras med förfrågan.

Vi har tagit ett principbeslut på vår klinik att inte avliva friska hundar under 10 år. Om någon anser sig ha bra skäl för att avliva ett sådant djur får de i så fall boka in det på sig själva.

Det är svårare när det finns en uttalad eller outtalad policy som inte går ihop med ens egna värderingar.

Tyvärr är det så att om någon kommer till oss för avlivning blir det så, vi har diskuterat det många gånger då jag själv har tyckt att det är jobbigt, dock har jag börjat tycka att om hunden inte har ett önskat liv där den bor är det inget bra liv för den och därför bättre med avlivning.

Jag har väldigt svårt att neka en seriös ägare (som försöker tänker på djurets bästa) när tiden redan är bokad. (...) Friska hundar vill jag få omplacerade i största möjliga mån, men ibland går det inte, och jag avskyr som sagt att behöva avliva dessa - men har svårt att neka ägarna (plus rädd för konsekvenserna ett nekande kan få med min chef).

Det går inte att avgöra av svaren hur många kliniker som har en policy som rör avlivning av friska djur. Två informanter refererar till ett principbeslut om att inte avliva friska hundar under tio år, möjligen är de från samma klinik. Morris (2012) skriver att i USA har frågan om "convenience euthanasia" blivit ett så kontroversiellt ämne att många veterinärkliniker antagit en policy om vad de ska göra när en ägare kommer in med ett friskt djur för avlivning (Morris, 2012, s. 183). Att tvingas överträda sina moraliska gränser, som informanten i det sista citatet ovan, kan få stora konsekvenser för ens psykiska hälsa (Rollin, 2011).

Etiken bakom svaren

I enkätens sista fråga fick informanterna ta ställning till vilket etiskt ställningstagande som låg dem närmast (se bilaga). Den enskilt största gruppen (34,5 procent) svarande angav att följande omsorgsetiska alternativ stämde bäst in på deras uppfattning: *Det är viktigt att visa omsorg om dem som är utsatta, att se mig själv i den utsattes position. Jag känner djupt med en djurägare som tvingats ta ett mycket svårt beslut och kan visa min omsorg för både ägare och djur genom att ge djuret ett lugnt och värdigt slut.*

Svaret representerade ett omsorgsetiskt förhållningssätt men det är också möjligt att vissa valde det för att det synbart tog hänsyn både till djuret och till djurägaren. Även om sista frågan ska tolkas med försiktighet stämmer det svaret med andemeningen i många av informanternas kommentarer. Veterinärerna uttrycker en stor lyhördhet inför djurägarens vilja och empati för hans situation. Det verkar finnas en övertygelse om att djurägaren gör det som är bäst. Till viss del har de delegerat sitt moraliska ansvar till sin klient.

DISKUSSION

Djurskyddsideologi

Studiens syfte var att undersöka hur veterinärer ser på avlivning av friska sällskapsdjur och vilka etiska resonemang och värderingar de grundar sina beslut på.

Resultatet visar att de flesta informanter tror att de skulle avlivat en frisk hund om ägaren bad dem. De som valde detta alternativ gjorde det framför allt med motiveringen att de ville undvika ett potentiellt lidande samt av respekt för djurägarens vilja och rätt. Detta är ett synsätt som återspeglas i djurskyddslagstiftningen i stora delar av västvärlden (SFS 1988:534; SOU 2011:75.). Djuren är våra, de kan användas för våra syften, de ska behandlas väl, de ska skyddas från lidande och vi kan döda dem när vi vill. Döden är inte ett problem; det problematiska är om djur lider. Bland filosoferna ligger den synen närmast Jeremy Bentham, som ju också var inflytelserik inför stiftandet av den första djurskyddslagen i England. Denna syn är att betrakta som norm i samhället men ändå – eller kanske just därför – avkrävs den sällan någon djupare filosofisk motivering. Modern, svensk litteratur som explicit och på etiska grunder försvarar den dominerande djursynen är förvånansvärt sällsynt. Två undantag är dock Per Jensen, professor i etologi och inflytelserik debattör inom området djurvälstånd, och landshövding Eva Eriksson i utredningen till nya djurskyddslagen.

Per Jensen motiverar dagens djuranvändning och dödandet av djur i sin bok *Hur mår maten* (2012). Han ansluter sig till "livskvalitetsetiken" vilket innebär att han anser att det är moraliskt neutralt att döda djur eftersom de har kort framförhållning, de "lever i ett ganska begränsat tidsspänn" (Jensen, 2012, s. 58). Så länge de lever goda liv och avlivas smärtfritt kan de användas för i princip vilka syften som helst (Jensen, 2012, s. 63). Det är inte syftet med djurhållningen eller dödandet som är moraliskt relevant, det är hur det görs (ibid.). Förmågan att förstå att man ska dö är det som avgör om det är fel att döda individen: "Om ett djur inte har begrepp om döden som sådan finns det heller inget inneboende fel i slakten" (Jensen, 2012, s. 58). Med Jensens resonemang vore avlivning av friska sällskapsdjur inget moraliskt dilemma. Man kan då glädjas över att djuret har levt ett (förhoppningsvis) gott liv så länge det fanns utrymme för det, sen dör det en smärtfri död. Det framgår inte av resonemanget om han anser det lika moraliskt neutralt att döda ett spädbarn som inte kan planera för framtiden (om det t.ex. var föräldralöst och ingen skulle sakna det). Om det är förmågan att ha dödsångest och föreställa sig sin egen död som är kriteriet för att få leva så riskerar fler grupper än icke-mänskliga djur att falla inom den kategorin.

I utredningen till nya djurskyddslagen finns ett kapitel om djuretik där olika teorier kring människans behandling av djuren tas upp (SOU 2011:75, kap 4). Det står: "När djur används för mänskliga syften finns det en risk för att det uppstår en konflikt mellan människans och djurets olika intressen. Utredaren anser att när det ska avgöras vad som är etiskt acceptabelt så måste många faktorer vägas in. En sådan faktor är samhällsnyttan men även nödvändigheten och möjligheten till andra alternativ bör också finnas med i avvägningarna." (SOU 2011:75, s. 402). Om nyttan (lyckan) är tillräckligt stor för oss människor ger det oss rätten att använda djuren. Ändamålen helgar medlen. Utredaren specificerar inte varför gränsen dras just mellan

icke-mänskliga djur och människor, varför just djur kan offras för att uppnå samhällsnytta. Risken med detta skenbart utilitaristiska resonemang är att människan inte har kapacitet att agera opartiskt i den avvägning utredaren hänvisar till. Vi har konstruerat vågskålen och utsett oss själva till domare, vi har ett egenintresse i att vinna målet. Djurens intressen riskerar därmed att förbises eller undervärderas.

Många informanter i studien tar först och främst parti för djurägaren i det fall det förekommer en konflikt; det faktum att husse är *djurägare* avgör frågan. Vissa uttrycker det explicit, andra genom att tona ner det moraliska dilemmat i enkätens exempel och genom att göra djurägarens vilja till att automatiskt vara densamma som djurets. En informant skriver: "Har man uttömt "alla" möjligheter till omplacering så hjälper vi djuret och djurägaren i denna svåra situation." Det enskilda alternativ som flest veterinärer angav sig stå närmast uttrycktes också på det sättet: omsorg visades om både djur och djurägare genom att avliva djuret. Djurets eventuella vilja och liv blir osynligt, döden blir irrelevant. I en djurskyddsideologiskt färgad verklighetsuppfattning står djurägaren, veterinären och djuret på samma sida: alla tycker att det är bäst att det friska djuret får dö.

Död eller lidande?

Att döden är bättre än ett potentiellt lidande är inte ett självklart synsätt överallt i världen. I England svarade 74 procent av veterinärerna att de skulle avliva ett friskt djur på ägarens begäran, i Japan var motsvarande siffra 44 procent (Kogure & Yamazaki, 1990). Skillnaden förklaras av forskarna vara kulturell:

In Japan, it would be "right" to handle animals as fellow creatures or, as stated earlier, as alter egos, and thus never to terminate their lives forcibly. Cruelty is directly related to killing, and this accounts for the increasing numbers of strays in Japan: People would rather abandon than kill. In Western cultures, on the other hand, killing an animal is not the extreme form of cruelty, which, instead, is the administration of unnecessary suffering upon an animal (Kogure & Yamazaki, 1990).

Forskarna härleder den västerländska synen från ett långvarigt användande av djur inom animalieproduktionen, där man tror att omsorg om djuren ger bättre kött men dödan det är själva förutsättningen (Kogure & Yamazaki, 1990). Resonemanget är intressant (även om Japan också har inhemsk köttproduktion) och rör vid något väsentligt: frågan om avlivning av friska djur är inte separerad från den om animalieproduktionen eller andra verksamheter där djur används och dödas för mänskliga syften.

Enligt Jensen är det många forskare inom djurvälstånd som ansluter sig till samma syn som han gör (Jensen, 2012, s. 58). Djurvälståndsforskare har ofta inflytande vid utarbetandet av lagstiftning som rör djurens välbefinnande (Yeates et al, 2011). En viss metodologi, med fokus på mätbara värden, är etablerad (ibid). David Fraser, professor i djurvälstånd, menar att forskare som studerar djurvälstånd och filosofer som skriver om djur sedan 1970-talet befinner sig i två helt skilda kulturer. Trots att de har samma mål att förstå och formulera en vettig relation till icke-mänskliga djur så utgår de från olika premisser och talar olika språk (Fraser, 1999). Forskare inom djurvälstånd har sällan krediterat etikerna för att de katalyserade allmänhetens intresse för frågorna – och därmed la grunden till forskningsfältet djurvälstånd –

och etikerna har fört sina resonemang på en nivå fränkopplad den empiriska verkligheten (Fraser, 1999). Kanske är denna klyfta en bidragande orsak till att frågan om djurens lidande respektive dess död är så vilt skilda från varandra i debatten och i veterinärernas svar. James Yeates, veterinär på den brittiska organisationen RSPCA, försöker överbrygga det avståndet. Ett sätt att göra det är genom att tala om döden som en välfärdsfråga (Yeates, 2010). Ett djurs välfärd avgörs likväl av frånvaro av negativa tillstånd som av närvaro av positiva tillstånd. Att döda ett djur som kunde haft positiva upplevelser och på det stora hela ett gott liv, är att beröva den dess framtida välfärd. Detta gör att döden (också) kan betraktas som en fråga om djurvälfärd (Yeates, 2010). Ett sådant synsätt skulle kunna få stora konsekvenser. Utredaren till nya djurskyddslagen menar att Sveriges djurskyddslag, liksom Norges, ska utgå från djurens välfärd, snarare än djurskydd. Då öppnar sig frågan: om döden är en välfärdsfråga - hur påverkas synen på att döda djur då?

Ett annat sätt att ge djurs död större relevans och tyngd är att inkludera fler perspektiv än djurvälfärd i den politiska processen som rör djur och lagstiftning. Yeates med flera pekar på att med lagstiftarnas stora fokus på välfärd som det enda relevanta för djuret finns det en risk att andra begrepp förblir obelysta – bland dem död och integritet. De argumenterar för en "philosophy of decision-making about animals" där även etiker får plats - vilket skulle kunna "widening the perspective considered in policymaking to encompass other important ethical concerns about animals than welfare" (Yeates et. al., 2011, s. 6). Även om etik inte går att mäta med samma metoder som naturvetenskaplig forskning, finns en annan form av objektivitet – krav på logik i argumentationen, "rules of reasoning" (Yeates et al., 2011). Författarna menar att mer av det i de forum där djurs liv och död diskuteras förmodligen skulle öppna upp för djupare resonemang, i högre grad synliggöra de etiska dilemman som förekommer och förmå alla inblandade att tydligare motivera sin etiska ståndpunkt.

Att argumentera och debattera djurs död

En del informanter tyckte inte att de behövde motivera sitt ställningstagande att avliva en frisk individ. Deras brist på motivering understöds av att dödande av djur är legitimt i samhällets ögon; de har den juridiska och sociala rätten på sin sida. Men kanske beror det också på ovana att debattera djuretik. Enligt Arkow är veterinärer "as a general rule" "ill-prepared to confront ethical debates" (Arkow, 1998, s. 193) på grund av undermålig träning i etik. Han menar att problemet är att veterinärprofessionen aldrig definierat om det primära ansvaret är gentemot klienten eller patienten (aa, s. 193) – man har aldrig löst "den fundamentala frågan i veterinärmedicinsk etik" (Rollin, 1988; se Arkow 1998). Det finns ingen konsensus om patienten eller klienten ska gå först – vilket frågan om avlivning av friska djur med all tydlighet visar.

Det ligger naturligtvis även en stor begränsning i hur långtgående slutsatser man kan dra av en enkätundersökning. En del informanter kanske inte hade tid eller inte var motiverade att skriva långa utläggningar. För många tog det runt fem minuter att svara på frågorna (detta registreras på webbadressen) och djupgående etiska resonemang kräver mer tid och utrymme än så. Det är också så att etiska tankegångar ofta överlappar varandra och existerar i en kontext, få människor – knappt ens skolade etiker - är helt konsekventa. Därför skulle det varit intressant att följa upp enkäten med djupintervjuer, att kunna tränga djupare in i tankar

och värderingar. I avsaknad av detta blir det relevant att titta på resonemangen i offentliga dokument som rör djur – som utredningen till ny djurskyddslag - och texter av inflytelserika personer som Per Jensen. Något hårddraget kan de ses som representanter för den djurskyddsideologi som uttrycks från myndigheter och lagstiftare och därmed fortplantas ner i veterinärutbildningen och övriga samhället. Det är dock svårt att hitta några djupgående etiska motiveringar. De utelämnar väsentlig information om varför de anser att de skillnader som finns mellan människor och andra djur kan anses utgöra en etiskt legitim grund för att använda och döda djuren. De argumenterar från en speciesistisk premiss men motiverar sällan själva speciesismen. Det är lätt att ställa större krav i argumentation från dem som utmanar vad som idag anses normalt, men det vore fruktbart om även de som försvarar dagens djuranvändning i högre grad tvingades motivera sin syn. Singer skriver, apropå de i hans tycke svaga argument som används för att motivera djurutnyttjande:

(...) sättet att rättfärdiga utnyttjandet av djur är av ideologisk art. Ideologier har det särskiljande kännetecknet att de motstår vederläggning. Slås grunden undan från en ideologi så finner man nya sätt att stötta den, eller också förblir den ideologiska ståndpunkten hängande i luften, i trots mot logikens motsvarighet till gravitationslagen. Vad beträffar inställningen till djur tycks just detta ha hänt (Singer, 1992, s. 230).

Eftersom uppfattningarna om djurs liv och död varierar inom veterinärkåren finns goda förutsättningar för en diskussion som inte väjer för de svåra frågorna. Det vore önskvärt med en debatt som vågar lyfta blicken från status quo: det vi har idag är inte det vi alltid måste ha. Som veterinär måste man inte bara anpassa sig efter samhället och djurägares förväntningar, vi har också möjlighet att förändra den tid vi lever i. Endast 10 procent av veterinärerna i studien valde avlivning som förstahandsåtgärd. Nästan hälften (47, 2 procent) nämnde inte avlivning utan valde att föreslå andra lösningar. Ändå gick den stora majoriteten med på att avliva tiken utan protester när husse uttryckligen önskade det. I en del av svaren framkom något av en resignation, en känsla av att inte ha så mycket val. Här är etiken viktig för att fästa blicken på vårt eget agerande, se det i ett större sammanhang, dra paralleller och tänka visionärt. Det finns också många ganska enkla medel som kan skapa stora förändringar när människor bestämmer sig för att använda dem – no-kill rörelsen i USA är ett exempel. Veterinärer skulle kunna bygga nätverk för omplacering och uppmuntra människor som vill skaffa djur att ta hand om ett omplaceringsdjur snarare än att köpa ett från en uppfödning. Att påverka lagstiftningen till att det införs större krav på potentiella djurägare, t.ex. körkort för hund, är andra sätt att arbeta förebyggande.

Idag är det självklart att man får föda upp djur, köpa djur och döda djur – men det är inte givet att det kommer förbli på det sättet. Vi ska inte utesluta att vårt förhållande till djuren och det vi anser nödvändigt idag, kan komma att genomgå en omvärdering. Arkow skriver:

Veterinarians do not have the option of being casual observers of the debate: they run the risk of becoming adversarial combatants if they do not recognize the social forces changing around them (...). Veterinarians will increasingly be drawn into the debate as society explores, and possibly redefines, many of its values regarding animals (Arkow, 1998, s. 197).

Mer än att ansluta sig till en specifik filosofisk teori kan det kanske vara fruktbart att liksom många omsorgsetiker försöka byta blickvinkel: att anta ett maktkritiskt perspektiv. Att se

människans ställning och våra privilegier, vårt tolkningsföreträde i alla frågor som rör djur, kan hjälpa oss att få ett mer mångfacetterat förhållningssätt till vad vi gör med djuren. Som veterinär har man större möjlighet än många andra yrkesgrupper att påverka synen på djur. För att kunna göra det på ett genomtänkt sätt krävs en livaktig etisk debatt såväl inom som utanför kåren. Etiken och diskussionen behövs för att vi ska veta vad vi vill och varför vi vill det – och för att vi ska våga uttrycka och agera efter det. Med Mark Beckoffs ord:

Ethics, with capital E, needs to have a place in our ongoing deliberations about how we interact with other animals. And I mean ethics the way Socrates did, as the notion of “how we ought to live.” Ethics requires a critical appraisal of who we are and what we do, as well as a vision of what we want to be. Ethics helps us evaluate the best course of action when there are several options and our information is incomplete, conditional or conflicting. We may never reach our ideal vision, but it’s necessary to formulate one so that we have guidance to make the best choices (Beckoff, 2007, s. 135)

KONKLUSION

142 svar innebär en mångfald av värderingar och tankar. Det finns spår av alla filosofiska inriktningar i informanternas svar, men sällan i renodlad form. Bland de informanter som väljer att avliva går det hitta både utilitaristiska resonemang och vad Jensen klassat som en livskvalitetsetisk hållning. Några av dem som väljer att inte avliva uttrycker dygdetiska resonemang om hur man som veterinär bör vara och ett fåtal resonerar utifrån en mer rättighetsetisk hållning. Det framstår som att dödandet är moraliskt neutralt för vissa, andra genomför avlivningen lite motvilligt och ett fåtal tycker att det känns helt fel och avlivar mycket motvilligt eller väljer att avstå. Nästan hälften av veterinärerna i enkäten nämnde dock inte avlivning utan föreslog andra lösningar när husse presenterade sitt problem. Endast 10 procent föreslog avlivning i första hand. Över 80 procent valde dock att därefter avliva tiken på ägarens begäran. I motiveringarna att göra så betonas i hög grad målsättningen att undvika lidande och respekten för djurägarens val och rätt. Veterinärernas svar ligger nära den djurskyddsideologi som dominerar lagstiftning och samhället i stort: djuren är våra att använda och döda men de ska behandlas väl och skyddas mot onödigt lidande. Studien skulle med fördel kunna följas upp med djupintervjuer eftersom många frågor kvarstår och det finns en begränsning i hur långtgående slutsatser man kan dra av en enkätundersökning. Hur motiveras den gräns för moraliska hänsyn som dras mellan människor och djur? Vilka kriterier utgår man från? Varför ses endast lidande – inte liv – som relevant när det kommer till djur, men inte när det kommer till människor? Om en stor del av veterinärerna helst inte vill avliva friska djur men gör det ändå – hur kan vi öka valmöjligheterna och alternativen? Hur kan vi idag lägga grunden (t.ex. genom att påverka lagstiftning och normer) till den situation vi vill ha i morgon? Veterinärer har stor möjlighet att förändra djurs situation till det bättre. För att göra det krävs, förutom den veterinärmedicinska kunskapen, en livaktig etisk diskussion och - inte minst - visioner.

TACK

Tack till alla informanter och alla som hjälpt till att sprida enkäten, till min handledare Helena Röcklinsberg och till Jenny Nilsson, Björn Gustafsson och Lennart Flyrén.

REFERENSER

Tryckta källor

- American Veterinary Medical Association (2013a). *Euthanasia of Animals That Are Unwanted or Unfit for Adoption* <https://www.avma.org/KB/Policies/Pages/Euthanasia-of-Animals-That-Are-Unwanted-or-Unfit-for-Adoption.aspx> [2013-11-30].
- American Veterinary Medical Association (2013b). *AVMA Guidelines for the Euthanasia of Animals*. <https://www.avma.org/KB/Policies/Documents/euthanasia.pdf><https://www.avma.org/KB/Policies/Documents/euthanasia.pdf>. [2013-11-25]
- Arluke, A. & Hafferty, F. (1996). FROM APPREHENSION TO FASCINATION WITH “DOG LAB” The Use of Absolutions by Medical Students. *Journal of Contemporary Ethnography*. 25, 201–225.
- Arkow, P. (1998). Application of ethics to animal welfare. *Applied Animal Behaviour Science* 59, 193-200.
- Atterton, P. & Calarco, M. (ed.) (2004). *Animal philosophy, ethics and identity*. London/New York: Continuum.
- Atwood-Harvey, D. (2005). Death or Declaw: dealing with moral ambiguity in a veterinary hospital. *Society and Animals*. 13:4.
- Bekoff, M. (2008). *The emotional lives of animals*. Novato, Kalifornien: New World Library.
- Bentham, J. (2011). *Om principerna för moralen och lagstiftningen*. Översättning: Carlqvist, E. Visby: Print on Demand.
- Cohen, S. P. (2002). Can pets function as family members? *Western Journal of Nursing Research*. 24 (6), ss. 621-638.
- De Graaf, G. (2005). Veterinarians discourses on animals and clients. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*, 18, ss. 557-578.
- Djurskyddslag (1988) Stockholm (SFS 1988:534). <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19880534.htm> [2013-11-22]
- Donovan, J. & Adams, J. C. (2007a). Introduction. I Donovan, J. & Adams, J. C. *The feminist care tradition in animal ethics: a reader*. New York: Colombia University Press.
- Donovan (2007b). Animal Rights and Feminist theory. I: Donovan, J. & Adams, J. C. *The feminist care tradition in animal ethics: a reader*. New York: Colombia University Press.
- Erixon, A-M. (2005). *Avlivning av sällskapsdjur, utförd av annan än veterinär - ett djurskyddsproblem?* Examensarbete i veterinärmedicin. Uppsala: Sveriges Lantbruksuniversitet.
- Francione, G. (2008). *Animals as persons : essays on the abolition of animal exploitation*. New York: Columbia University Press
- Francione, G. & Garner, J. (2010). *The Animal Rights Debate: Abolition or Regulation?* New York: Columbia University Press.
- Francione, G. (2013-11-23) *Animal Rights: The Abolitionist Approach* <http://www.abolitionistapproach.com> [2013-11-29]
- Fogle, B. & Abrahamson, D. (1990). Pet loss: A survey of the attitudes and feelings of practicing veterinarians. *Anthrozoos* 3(3): 143-150.
- Fraser, D. (1999) Animal ethics and animal welfare science – bridging the two cultures, *Applied animal behaviour science*, vol 65, [Issue 3](#), ss. 171–189.
- Gilligan, C. (1985). *Med kvinnors röst: psykologisk teori och kvinnors utveckling*. Stockholm: Prisma.

- Gålmark, L. (2005). *Skönheter och odjur*. Göteborg/Stockholm: Makadam.
- Hartman, J. (2004). *Vetenskapligt tänkande. Från kunskapsteori till metodteori*. Lund: Studentlitteratur.
- Helgee, A. (2009) *Avlivning av smådjur på klinik*. Kandidatuppsats, djursjukvårdarprogrammet. Skara: Sveriges Lantbruksuniversitet.
- Hursthouse, R. (2001). *On Virtue Ethics*. Oxford: Oxford University Press.
- Hursthouse, R. (2006). Applying Virtue Ethics to Our Treatment of Other Animals. I: Welchman, J. *The practice of Virtue. Classic and contemporary readings in virtue ethics*. Cambridge: Hackett Publishing Company. http://www.hackettpublishing.com/pdfs/Hursthouse_Essay.pdf [2013-11-12]
- Jensen, P. (2012). *Hur mår maten?* Stockholm: Natur och Kultur.
- Koehn, D. (1994). *The ground of professional ethics*. New York: Routledge.
- Kogure, N. & Yamazaki, K. (1990). Attitudes to animal euthanasia in Japan: A brief review of cultural influences. *Antrozoos* 3(3): 151-154.
- Lundmark, F., Berg, C., Röcklinsberg, H. (2013). Unnecessary suffering as a concept in animal welfare legislation and standards. I: Röcklinsberg, H. & Sandin, P. *The ethics of consumption*. Wageningen: Wageningen Academic Publishing, ss. 114-119.
- Mayor's alliance for New York's Animals (2013). *About the mayor's alliance for New York's Animals* <http://www.animalallianceny.org/about/index.htm> [2013-12-02]
- Morgan, C.A., McDonald, M., (2007). Ethical Dilemmas in Veterinary Medicine. *Vet Clin Small Anim.* 37, ss. 165–179.
- Morris, P., (2012). *Blue juice : euthanasia in veterinary medicine*. Philadelphia: Temple University Press.
- New York Times. (2013-07-06). *PETA Finds Itself on Receiving End of Others' Anger* <http://www.nytimes.com/2013/07/07/us/peta-finds-itself-on-receiving-end-of-others-anger.html?pagewanted=2> [2013-12-02].
- No Kill Advocacy Center, <http://www.nokilladvocacycenter.org/wp-content/uploads/2013/03/nokill101.pdf> [2013-11-29]
- Oxford dictionary. (2013) *euthanasia: definition of euthanasia in Oxford dictionary* <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/euthanasia?q=euthanasia> [2013-11-21].
- Peta (u. å.). *'No-Kill' Label Slowly Killing Animals* <http://www.peta.org/issues/companion-animal-issues/animal-shelters/kill-label-slowly-killing-animals/> [2014-01-07]
- Regan, T., (1988). *The case for animal rights*. London: Routledge.
- Rollin, B.E., (2011). Euthanasia, Moral Stress, and Chronic Illness in Veterinary Medicine. *Vet. Clin. Small Anim.* 41, ss. 651–659.
- Röcklinsberg, H. (2004). *Guds avbild respekterar djurens rätt*. Svenska Dagbladet, 17 juli. http://www.svd.se/kultur/understrecket/guds-avbild-respekterar-djurens-ratt_155104.svd [2013-12-06]
- Sanders, C. (1995). Killing with kindness: Veterinary euthanasia and the social construction of personhood. *Sociological Forum* 10 (2): ss. 195-214.
- Singer, P. (1992). *Djurens frigörelse*. Andra utgåvan. Nora: Nya Doxa.
- Stanford Encyclopedia of Philosophy. (2009-05-04) *Feminist Ethics* <http://plato.stanford.edu/entries/feminism-ethics/> [2013-12-02]

- Sunstein, R. C. & Nussbaum, M. (ed.) (2004) *Animal Rights*. New York: Oxford university press.
- Tannenbaum, J. (1995). *Veterinary medical ethics: animal welfare, client relations, competition and collegiality*. Andra utgåvan. St. Louis: Mosby-Year Book.
- Tännsjö, T. (2010). *Animal ethics – a crash course*. Stockholm: Thales.
- University of St. Andrews (1999). *Pythagoras of Samos*. <http://www-groups.dcs.st-and.ac.uk/~history/Biographies/Pythagoras.html> [2013-12-02]
- Walsh, F. (2009). Human-Animal Bonds II: The Role of Pets in Family Systems and Family Therapy. *Family Process*. Volym 48 (4), ss. 481-499.
- Yeates, W. J. (2009). Death is a welfare issue. *Journal of Agricultural Environmental Ethics*.
- Yeates, W. J., Röcklinsberg, H.; Gjerris, M. (2011) Is welfare all that matters? A discussion of what should be included in policy-making regarding animals. *Animal Welfare*, 20: ss. 423-432.
- Översyn av djurskyddslagstiftningens utformning och innehåll (2011) *Ny djurskyddslag*. Stockholm: Fritzes. Statens Offentliga Utredningar (SOU) 2011:75.
<http://www.regeringen.se/sb/d/14129/a/181371> [2013-11-27]

BILAGA 1. ENKÄTEN.

Den här enkäten vänder sig till dig som jobbar som smådjursveterinär. Den är en del av mitt examensarbete på veterinärutbildningen som handlar om avlivning av friska djur. Jag vore oerhört tacksam om du vill ta 5-10 några minuter och svara på frågorna. Svaren behandlas helt konfidentiellt. Tack på förhand! Lina Flyrén, veterinärstudent

Personliga frågor

Ålder (25-35), (36-45), (46-55), (56-65)

Kön (Kvinna), (Man), (Annat)

Arbetsplats (1-3 veterinärer), (4-10 veterinärer), (> 10 veterinärer)

Antal år i yrket (0-3 år), (4-10 år), (>10 år)

Hur stor är kliniken du arbetar på? (0-3 veterinärer), (4-10 veterinärer), (>10 veterinärer)

Uppskatta hur ofta du blir ombedd att avliva ett djur där det inte är medicinskt indikerat (det vill säga: djuret är inte allvarligt sjuk eller lider, utan skälen kan vara t.ex. ekonomiska, familjerelaterade, beteendegrundade - som att katten kissar inne, hunden morrar mot familjemedlemmar, ägaren ska flytta eller har dött, katten har fått ungar och ägaren hittar inga hem åt dem, med mera).

Nästan varje dag

1-3 gånger/vecka

1-3 gång/månad

1-3 gång i halvåret

1-3 gång om året

Aldrig

Här följer ett scenario. Svara uppriktigt hur du tror att du skulle gjort i den här situationen.

Du arbetar som veterinär på en smådjursklinik. En dag kommer en man in med en tik som skäller och drar i kopplet. Hunden är fyra år och frisk. Ägaren säger att han har försökt omplacera hunden men inte lyckats. Nu väntar han och hans fru tvillingar och de känner att de verkligen inte klarar att ha kvar hunden. Vilken lösning föreslår du honom?

-

Ägaren i fallet ovan vill inte omplacera hunden och har bestämt sig för att avlivning är det enda rätta. Han har kommit fram till att inte fortsätta söka efter ett nytt hem eftersom hon är så fäst vid sina nuvarande ägare och han är orolig att hon skulle ha svårt att anpassa sig. Husse och matte har diskuterat detta länge och kommit fram till det svåra beslutet. Han ber dig avliva tiken. Vad gör du?

Avlivar hunden

Avlivar inte hunden

I fikarummet senare hamnar du vid samma bord som den sköterska som bokade in hunden. Hon undrar varför du gjorde som du gjorde. Motivera dina skäl för henne.

Läs igenom samtliga påståenden nedan och markera det som stämmer bäst överens med din uppfattning. Du får stryka under max ett alternativ, så läs igenom alla först och välj noggrant.

Juridiskt sett har en djurägare rätt att bestämma över djuret. Man bör respektera den personens vilja, även i frågan om avlivning.

Djur har rätt till sina egna liv och därför bör man bara avliva ett djur om det är svårt sjukt.

Det ingår i veterinärens arbetsuppgifter och yrkesroll att avliva djur, därför bör man göra det vid förfrågan.

Det ingår i veterinärens arbetsuppgifter och yrkesroll att alltid visa omsorg om det enskilda djurets intressen, därför bör man inte avliva friska djur.

Som veterinär bör jag förhindra lidande och därför avliva djur när dess husse/matte önskar det. Ett oönskat djur blir lätt ett olyckligt djur och det finns risk att djurägaren annars tar saken i egna händer och att djuret istället får en plågsam död.

Man bör inte avliva friska djur eftersom det på sikt leder till att djur behandlas som slit- och slängvaror, vilket i förlängningen skapar mycket lidande.

Som en god veterinär tar man hänsyn till både djurägare och djur men man strävar också efter att rädda liv, vilket gör att man inte bör avliva friska djur.

Som en god veterinär tar man hänsyn till både djurägare och djur men undviker att ta risker på djurens bekostnad. En död hund upplever inget och om risken är stor att den får ett olyckligt liv är det veterinärens uppgift att avliva.

Det är viktigt att visa omsorg om dem som är utsatta, att se mig själv i den utsattes position. Jag visar empati och medkänsla genom att inte ställa upp på att avliva ett djur som har lång tid kvar att leva.

Det är viktigt att visa omsorg om dem som är utsatta, att se mig själv i den utsattes position. Jag känner djupt med en djurägare som tvingats ta ett mycket svårt beslut och kan visa min omsorg för både ägare och djur genom att ge djuret ett lugnt och värdigt slut.